

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการในภาวะความไม่สงบของผู้อำนวยการ โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ซึ่งได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้คือ 1)แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ 2) สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3)การวิจัยเชิงคุณภาพ 4)งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

งานด้านวิชาการเป็นงานหลักที่สำคัญที่สุดในการบริหารและจัดการศึกษาในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้ความเข้าใจขอบข่ายของเนื้อหาและหลักการบริหารงานด้านวิชาการอย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการดังต่อไปนี้

ศิริพรรณ จินดาทอง (2540: 10) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการหมายถึงการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในสถานศึกษารวมถึงการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม สามารถประกอบอาชีพช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

นงนุช อาสิมภินวงศ์ (2542: 12) ได้สรุปความหมายของงานวิชาการ ไว้ว่าหมายถึงกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนที่เกี่ยวกับการปรับปรุง การพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการเรียนการสอน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมภายในหรือภายนอกห้องเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543 : 2) ได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการหมายถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

กมล ภูประเสริฐ (2544: 10) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่าเป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของสถานศึกษา

สมร เดชาฤทธิ์ (2546: 15) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารทุกด้านที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน โดยเป็นการเกี่ยวข้องกับครูและนักเรียนของสถานศึกษาในด้านการบริหารหลักสูตร

วันชัย ผลสมบุรณ์ (2548: 17) การบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนประกอบด้วยงานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การจัดบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดสิ่งส่งเสริมด้านวิชาการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน รวมทั้งการจัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551: 22) ได้กล่าวว่าการบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมในงานวิชาการ ซึ่งเป็นภารกิจหลักให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาและเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนหรือผู้รับบริการ กระบวนการดังกล่าวนี้ได้แก่ การวางแผน การจัดระบบ โครงสร้าง และกำหนดบทบาทหน้าที่ การจัดดำเนินงานทางวิชาการ การผลิตสื่อและอุปกรณ์ทางการศึกษา การวัดผลและประเมินผล การจัดบรรยากาศเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ การจัดแหล่งหรือข้อมูลสารสนเทศ รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ และการนิเทศภายในเพื่อให้งานวิชาการมีคุณภาพ

เกรียงไกร ปริธรรมมัง (2551: 15) การบริหารวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมหรือการดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาในด้านต่างๆ ตามพันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนที่ตั้งไว้ ซึ่งทุกฝ่ายต้องเกี่ยวข้องและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และถือว่างานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารโรงเรียน

สรุปได้ว่าการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารหรือการกระทำภารกิจด้านการวางแผนและกำหนดวิธีการดำเนินการบริหารวิชาการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน โดยศึกษาการปฏิบัติงาน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา ด้านนิเทศการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้ได้มาตรฐานตามที่สถานศึกษากำหนด

ขอบข่ายงานการบริหารวิชาการ

ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการมีผู้เสนอไว้ ดังนี้

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544: 3-4) กล่าวว่าขอบข่ายงานด้านวิชาการประกอบด้วย

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน คือ มีแผนปฏิบัติงานวิชาการ โครงการสอนและบันทึกการสอน

2. การจัดทำดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินกิจกรรมไปด้วยดีและสามารถปฏิบัติได้ เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกงาน

3. การจัดบริการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและการส่งเสริมการจัดหลักสูตรและ โปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพได้แก่ งานการจัดสื่อการเรียนการสอนการจัดห้องสมุดการนิเทศการสอน

4. การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการหรือเครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์

สมร เชาฤทธิ์ (2546: 17) กล่าวว่า งานวิชาการนั้นเป็นงานที่ครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปรับปรุงและการพัฒนาการเรียนการสอน ให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร

อาคม จิโรสง (2547: 81) กล่าวว่า การจัดทำขอบข่ายและภารกิจการบริหารงานวิชาการประกอบด้วยกิจกรรม ดังต่อไปนี้

- 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 3) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน
- 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 5) การพัฒนาสื่อนวัตกรรมและสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- 6) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้
- 7) การนิเทศการศึกษา
- 8) การแนะแนวการศึกษา
- 9) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
10. การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน
- 11) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น
- 12) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550: 29) ได้กำหนดขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้

- 1) การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น
- 2) การวางแผนงานด้านวิชาการ

3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา
- 4) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา
- 5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 6) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน
- 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา
- 8) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้
- 9) การนิเทศการศึกษา
- 10) การแนะแนว
- 11) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
- 12) การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ
- 13) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
- 14) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคลครอบครัวองค์กรหน่วยงานและสถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

- 15) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา
- 16) การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา
- 17) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

สรุปได้ว่าขอบข่ายงานวิชาการเป็นภารกิจที่ครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาการเรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การศึกษางานวิชาการในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาขอบข่ายงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งได้กำหนดขอบข่ายของงานวิชาการไว้ 17 ด้าน ผู้วิจัยเลือกศึกษาการบริหารงานวิชาการในภาวะความไม่สงบของผู้บริหาร โดยแบ่งการปฏิบัติงานวิชาการออกเป็น 5 ด้าน คือ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศศึกษามีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการศึกษา เพราะหลักสูตรรวมกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหลายเข้าด้วยกันหมด เพื่อเป็นรากฐานของกระบวนการเรียนการสอน ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตรเป็นอย่างดี เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ มีผู้ให้ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2544: 1) หลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง แบบแผนหรือแนวทาง ข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมถึงลำดับขั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน สังคม และโลกอย่างมีความสุข

กระทรวงศึกษาธิการ (2545ข: 28) ได้ให้ความเห็นว่าหลักสูตรจะต้องสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของการศึกษา การศึกษาจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถ้าหลักสูตรมีการปรับปรุงให้เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็น ตลอดเวลา สถานศึกษาควรดำเนินการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

- 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ ที่มีภารกิจหรือภาระหน้าที่งานหลักที่สำคัญๆ พร้อมด้วยเป้าหมาย มาตรฐาน แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการ การติดตามผล ตลอดจนการทำรายงานแจ้งสาธารณชน
- 2) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อครอบคลุมภาระงาน การจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษา
- 3) การกำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
- 4) การออกแบบการเรียนรู้
- 5) การกำหนดเวลาเรียนและหน่วยการเรียนรู้
- 6) การกำหนดแนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544: 15) ได้กล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานเลย และรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่างๆสำหรับผู้เรียนด้วย

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545: 78) กล่าวว่าหลักสูตรสถานศึกษาเป็นแบบแผนหรือแนวทาง ข้อกำหนดของการจัดการศึกษา ที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมทั้งลำดับขั้นตอนของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้อย่างต่อเนื่อง

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1272) กล่าวว่าหลักสูตร หมายถึง ประมวลวิชาและกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดไว้ในสถานศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

บวร เทศารินทร์ (2550: 188) หลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยส่วนที่เป็นหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดจากส่วนกลาง และส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่จัดทำโดยเขตพื้นที่การศึกษา และส่วนที่สถานศึกษาแต่ละแห่งเพิ่มเติมตามความเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา

สังคม ความต้องการ ความถนัดและความสามารถของผู้เรียน หลักสูตรที่ดีมีคุณภาพ ต้องเป็นหลักสูตรที่พัฒนาจากข้อมูลของสถานศึกษาและชุมชนสอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการระดมทรัพยากรทั้งสถานศึกษา และชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าและใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่

ปิยบุษ ทองพรม (2550: 25) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยที่ไม่เคยมีหลักสูตรมาก่อน และปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดหมาย การจัดเนื้อหาวิชาการเรียนการสอนการวัดและประเมินผล เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่วางไว้

พัชรพงษ์ สุขแสง (2551: 22) ได้สรุปแนวการปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ ประเมินสถานศึกษาเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน นิเทศการใช้หลักสูตร ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551: 59) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การพยายามจัดประสบการณ์ต่างๆ ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามพึงประสงค์ของสังคม

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำและการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน การนิเทศการใช้หลักสูตร การติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้ สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545: 15) ได้ให้ความหมายไว้ว่ากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การที่โรงเรียนจัดมวลประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ตามความคาดหวัง

นวลจิตต์ ชาวศิริพิงษ์ (2545: 9) ได้กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ซึ่งต้องเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ปิยบุษ ทองพรม (2550: 30) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีการศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความถนัดความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนด

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัดของผู้เรียนฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการปฏิบัติจริง การส่งเสริมให้รักการอ่าน ใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การผสมผสานความรู้ต่างๆ ให้สมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม ที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระกิจกรรม โดยบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่ายของผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสมจัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระต่างๆ โดยเน้นการนิเทศร่วมกันหรือแบบอื่นๆตามความเหมาะสม ส่งเสริมให้มีการพัฒนาครูเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

หลักการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จันทร์ธานี สงวนนาม (2545: 1-147) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มีหลักการและแนวปฏิบัติดังนี้

- 1) เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง
- 2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ค้นคว้าหาความรู้ได้แสดงความคิดอย่างอิสระ สามารถสรุปและสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นจากข้อมูลที่มี
- 3) นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติครูเป็นเพียงแหล่งข้อมูล
- 4) เน้นการปฏิบัติที่ควบคู่ไปกับหลักการและทฤษฎี
- 5) เน้นวิธีการสอนที่หลากหลาย
- 6) ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดมากกว่าการค้นคว้าหาคำตอบตายตัวเพียงตัวเดียว
- 7) กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญมากกว่าเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนมีข้อมูลที่เพียงพอที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่
- 8) ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนรู้ร่วมกันและเรียนรู้ด้วยตัวเอง

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จันทรานี สงวนนาม (2545: 22) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางประกอบด้วย

- 1) Construct คือการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง โดยกระบวนการ แสวงหาข้อมูล ทำความเข้าใจ คิดวิเคราะห์ ตีความ แปลความ สร้างความหมาย สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปความรู้
 - 2) Interaction คือการให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เรียนรู้จากกัน แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด และประสบการณ์แก่กันและกัน
 - 3) Participation คือการให้ผู้เรียนมีบทบาทส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด
 - 4) Process/Product คือการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ กระบวนการ ควบคู่ไปกับผลงาน/ความรู้ที่สรุปได้
 - 5) Application คือการให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
- ทิสนา แคมณี (2545: 70-72) ได้เสนอแนวทางในการดำเนินการพัฒนาหรือปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จซึ่งเป็นผลที่ได้จากการวิจัยว่า สถานศึกษาควรดำเนินการดังนี้
- 1) สถานศึกษาควรส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างจริงจังในรูปแบบที่หลากหลายอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง จนกระทั่งครูมีความเข้าใจที่กระจ่างในเรื่องการเรียนรู้
 - 2) สถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากระตุนให้ครูช่วยกันคิด ร่วมทำงาน กำหนดเป้าหมาย วางแผน ปฏิบัติการ กิจกรรมและโครงการต่างๆ
 - 3) สถานศึกษาควรมีแนวคิดในการพัฒนาทั้ง โรงเรียน ในการปฏิรูปการเรียนรู้ กล่าวคือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องครอบคลุมการมีส่วนร่วมของฝ่ายที่เกี่ยวข้องและการบริหารจัดการทุกด้านให้สอดคล้องหรือเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 4) สถานศึกษาควรแสวงหาแนวคิดหลักที่จะนำมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน แนวคิดนั้นควรเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของโรงเรียนและช่วยกันค้นหาแนวทางที่หลากหลายในการปฏิบัติตามแนวคิดนั้น
 - 5) สถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการเตรียมการสอนของครูควรช่วยเหลือครูทั้งในด้านความรู้ในการจัดทำแผนการสอนและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับแหล่งความรู้ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยีต่างๆ รวมไปถึงการจัดการให้ครูมีเวลาเตรียมการสอนที่เพียงพอ
 - 6) สถานศึกษาควรจัดการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร อย่างสม่ำเสมอเพราะเป็น กลไกหรือเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ครูควรได้รับความรู้และการฝึกฝนทักษะในการดำเนินการเพื่อให้การนิเทศเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

7) สถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของครูที่มีต่อผู้เรียนและควรแสวงหาวิธีการในการช่วยให้ครูเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียนได้แก่ การมีความรักและความเข้าใจผู้เรียน การใช้วาจาที่ไพเราะกับผู้เรียน ไม่ดูหรือลงโทษ ผู้เรียนเกินกว่าเหตุ การดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนให้คำปรึกษาแนะนำและช่วยเหลือตามความเหมาะสม

8) สถานศึกษาและครู ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้เรียน มีการวิเคราะห์หลักสูตรร่วมกันและพิจารณาจัดทำหลักสูตรในเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียน

9) สถานศึกษาต้องสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาใช้การสื่อสารให้ชุมชนมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายและการดำเนินงานการทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ชุมชนรับรู้ นับเป็นเรื่องสำคัญที่โรงเรียนควรดำเนินการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 34-35) ได้กล่าวว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

1) ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2) ส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการปฏิบัติจริง การส่งเสริมให้รักการอ่าน และใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การผสมผสานความรู้ต่างๆ ให้สมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ กิจกรรม ทั้งนี้ โดยจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสม

3) จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ โดยเน้นการนิเทศที่ร่วมมือช่วยเหลือกันแบบกัลยาณมิตร เช่น นิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกันหรือแบบอื่นๆ ตามความเหมาะสม

4) ส่งเสริมให้พัฒนาครู เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมดั่งนั้นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรมีกระบวนการและวิธีการ ที่หลากหลาย ผู้สอนควรคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสติปัญญาความสนใจ ความถนัดและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนร่วมกัน การเรียนจากธรรมชาติ

การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ การเรียนรู้คู่คุณธรรม เน้นการเรียนรู้เป็นองค์รวม และบูรณาการกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน

บทบาทผู้บริหารกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารมีความสำคัญมากต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพราะกระบวนการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สำคัญมากในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษากับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 34-35) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้สำหรับสถานศึกษาดังนี้

1) ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ออกจากประสบการณ์จริงและการปฏิบัติจริง ส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การผสมผสานความรู้ต่างๆ ให้สมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ กิจกรรม ทั้งนี้โดยจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่ายผู้ปกครองชุมชนมามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนตามความเหมาะสม

2) จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระต่างๆ โดยเน้นการนิเทศที่ร่วมมือช่วยเหลือกันแบบกัลยาณมิตร เช่น นิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตามความเหมาะสม

3) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาครู เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

สรุปได้ว่าผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอนแบบกัลยาณมิตร และวิธีอื่นที่หลากหลายตามความเหมาะสม และส่งเสริมเพื่อพัฒนาครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้

การวัดผลประเมินผล เป็นภาระหน้าที่สำคัญที่ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องให้ความสนใจและจัดดำเนินการภายในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการวัดผลประเมินผลเป็นกระบวนการ

หนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถของนักเรียน และเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตร ผลการวัดจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ครูผู้สอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่างๆ ได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544: 166) ได้ให้ความหมายของการวัดผลประเมินผลดังนี้ การวัด (Measurement) หมายถึง กระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมาย และเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏในสิ่งที่จะวัดนั้นๆ การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การพิจารณาเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริงและการกระทำจากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่าการวัดผลประเมินผล หมายถึง การที่ครูใช้วิธีการต่างๆ ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของนักเรียน แล้วนำผลตรวจสอบนั้นมาพิจารณา ตัดสินหรือให้คุณค่า ต่อสิ่งนั้นๆ ตามความคิดหรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้

สำนักทดสอบทางการศึกษา (2546: 1) ได้ให้ความหมายของการวัดผลประเมินผลไว้ว่าเป็นมาตรฐานหนึ่งซึ่งช่วยให้สถานศึกษาได้ข้อมูลการเรียนรู้มาพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดังนั้นการวัดผลประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องประเมินด้วยทางเลือกใหม่หรือประเมินตามสภาพจริง โดยวิธีการที่หลากหลาย ที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อมั่น ได้ ผลการวัดและประเมินผลของผู้เรียนแสดงถึงความรู้ความสามารถของผู้เรียน ได้อย่างแท้จริงและผู้เรียนนำความรู้ความสามารถไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

สมเดช มีแสง (2546: 236-237) กล่าวว่าหลักการวัดประเมินผลการเรียนรู้ว่าการประเมินผล การเรียนเป็นกระบวนการตรวจสอบผลการเรียนรู้ พัฒนาการต่างๆ ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อนำผลไปปรับปรุงการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุมาตรฐานที่กำหนดไว้ และใช้เป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินผลการเรียน สถานศึกษาจะต้องรับผิดชอบในวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพให้ผลการประเมินถูกต้องตามสภาพความรู้ความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน ในขณะเดียวกันในการวัดและประเมินผล การเรียนของสถานศึกษาจะต้องจัดเป็นระบบและกระบวนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ สามารถรองรับการประเมินภายในและการประเมินภายนอกตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาได้

Taba (1963: 56 อ้างถึงในวันชัย ผลสมบุญรัตน์ 2448) กล่าวว่า การประเมินเป็นกระบวนการที่พิจารณาถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายทางการศึกษาได้ผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด

ชาลินี นายรัตน์ (2550: 41) กล่าวถึงการวัดและประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียนว่าเป็นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยวิธีการประเมินผู้เรียนหลายๆ วิธี ได้แก่ การสังเกต การร่วมกิจกรรม การใช้แฟ้มสะสมผลงาน การทดสอบ การสัมภาษณ์ ควบคู่กับกระบวนการเรียนการสอน มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

- 1) กำหนดระเบียบแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา
- 2) ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดและประเมินผลแต่ละรายวิชาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา สาระการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ แผนจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 3) ส่งเสริมให้ครูดำเนินการวัดผล ประเมินผลการเรียนการสอน โดยเน้นการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงจากกระบวนการปฏิบัติและผลงาน
- 4) จัดให้มีการเทียบโอนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และผลการเรียนจากสถานศึกษาอื่นตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ภารดี อนันต์นาวี (2551: 283) ได้สรุปแนวทางการปฏิบัติการวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน ดังนี้

- 1) กำหนดระเบียบแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา
- 2) ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดผล และประเมินผลแต่ละรายวิชาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา สาระการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 3) ส่งเสริมให้ครูดำเนินการวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงจากกระบวนการ การปฏิบัติ และผลงาน
- 4) จัดให้มีการเทียบโอนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และผลการเรียนของสถานศึกษาอื่นสถานประกอบการและอื่นๆ ตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
- 5) พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐาน

สรุปได้ว่า การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดระเบียบแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา การส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดผลและการประเมินผลให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา สาระการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน โดยประเมินตามสภาพจริง

การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา ดังนั้น การวิจัยหน่วยงานปฏิบัติอย่างสถานศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ควรตระหนักและสนใจ

ความหมายของการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สุวิมล ว่องวานิช (2546: 163) ให้ความหมายว่า การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน คือการวิจัยที่ทำโดยครูผู้สอนในห้องเรียน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และนำผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักเรียน เป็นการวิจัยที่ต้องทำอย่างรวดเร็ว นำผลไปใช้ทันที และสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานต่างๆ ของตนเองให้ทั้งตนเองและกลุ่มเพื่อนร่วมงานในโรงเรียน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางที่ได้ ปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

วิไลวรรณ พันธุ์สีดา (2544: 6) ให้ความหมายว่า การวิจัยในชั้นเรียนหมายถึง กระบวนการที่ครูศึกษาค้นคว้าเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนที่ตนรับผิดชอบ

พิชิต ฤทธิจรูญ (2545: 245) กล่าวว่า การวิจัยในชั้นเรียนเชิงปฏิบัติการที่ครูได้แสดงวิธีการหรือนวัตกรรม ทางเลือกในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

ณัฐพล ชุมวรฐายี (2545: 89) ได้กล่าวว่า การวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง การพัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนในชั้นเรียน

ไมตรี บุญทศ (2549: 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เป็นการวิจัยที่ครูได้ปฏิบัติในชั้นเรียนกับนักเรียนที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นขณะที่จัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน นำผลที่ค้นพบมาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ

ชาลินี ฉายรัตน์ (2550: 53) กล่าวว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาหมายถึง การวิจัยที่กระทำโดยครูผู้สอนในชั้นเรียน เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุง พัฒนา การเรียนการสอนในชั้นเรียนให้ดีขึ้น โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพของแต่ละคน โดยมีแนวปฏิบัติดังนี้

1) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การบริหารการจัดการและการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา

2) ส่งเสริมให้ครู ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

3) ประสานความร่วมมือในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ตลอดจนเผยแพร่ผลงานขององค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น (กระทรวงศึกษาธิการ,2546:34)

ปิยนุช ทองพรม (2550: 41) สรุปว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การวิจัยที่กระทำโดยครูผู้สอนในชั้นเรียน เป็นการทำวิจัยตามสภาพจริง ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและต้องการแก้ไข เป็นการสอดแทรกให้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ งานวิจัยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ ผู้ทำต้องนึกถึงประโยชน์หรือคุณค่าต่อผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ การทำวิจัยเป็นสิ่งที่ตระหนัก โดยครูผู้สอนเองด้วยความรู้สึกห่วงใยและปรารถนาดีต่อนักเรียนเพื่อที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียน สิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนคืองานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้จะสำเร็จมิใช่อยู่ที่ความคิดอย่างเดียวแต่อยู่ที่การลงมือทำกล่าวได้ว่าการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คุณภาพการเรียนการสอนที่ต่อเนื่องจะเกิดขึ้นได้ยากถ้าขาดการดำเนินการโดยใช้แนวทางวิทยาศาสตร์ การวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้ความคิดในการพัฒนาการเรียนการสอนของครูอาจารย์เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม และเป็นการดำเนินการเชิงวิทยาศาสตร์ช่วยพัฒนาการเรียนการสอนของครูอาจารย์อย่างแท้จริง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นคือ คุณภาพของผู้เรียน

เกรียงไกร ปรีธรรมมัง (2551: 31) สรุปว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเพื่อให้เกิดเป็นนวัตกรรม หรือวิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และการวิจัยในชั้นเรียน คือ การวิจัยที่กระทำโดยครูผู้สอนในชั้นเรียนเพื่อนำเอาผลที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้ดีขึ้น

สรุปว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การจัดการ และพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครู ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ผลงานการวิจัยหรือพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กรหน่วยงานและสถาบันอื่น

ความสำคัญของการวิจัย

ธีระ รุณเจริญ (2550 : 357 - 358) กล่าวว่าการศึกษาวิจัยในโรงเรียนจำเป็นและมีความสำคัญต่อการดำเนินการภารกิจของโรงเรียน ทั้งภารกิจจัดการศึกษาและภารกิจด้านการจัดการบริหาร ดังนี้

1) แท้ที่จริงแล้วการวิจัยเป็นการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีแบบแผน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสวงหาเทคนิควิธีการในการบริหารจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ครูจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพ
ของนักเรียนแต่ละคนซึ่งมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน

2) การใช้แนวทางในการวิจัยจะนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างเป็นระบบ
และนำไปสู่ความเชื่อถือได้มากขึ้น

3) การวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนา สามารถได้รับคำตอบที่พิสูจน์ได้

4) การวิจัยเป็นการฝึกความคิดได้อย่างแตกฉานมีระบบแบบแผนและขั้นตอน ชัดเจน

5) พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญของการวิจัย ในกระบวนการจัดการเรียนรู้
โดยเฉพาะการวิจัยการเรียนการสอน เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพ
ของนักเรียน (มาตรา 30)

6) ผลการวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนา และการจัดการศึกษาได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ
และประสิทธิผลในการดำเนินงาน

ชาตรี เกิดธรรม (2548: 13 - 14) ให้ความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน ดังนี้

1) เป็นการพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนด้วยการวิจัย โดยการนำ
นวัตกรรม เทคนิค หรือวิธีการที่มีคุณภาพ ผ่านกระบวนการที่น่าเชื่อถือได้มาแล้ว มาใช้แก้ปัญหาใน
ชั้นเรียนโดยตรง อันจะมีผลให้การจัดการเรียนการสอน บรรลุตามจุดประสงค์ที่ วางไว้ เป็นการ
พัฒนาวิชาชีพครูให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้นและยังเป็นการแสดงถึงความก้าวหน้าทางวิชาชีพครู

2) เป็นการเผยแพร่ความรู้จากการปฏิบัติจริง อันจะเป็นประโยชน์ สำหรับผู้บริหารหรือ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

3) เป็นการส่งเสริมสนับสนุนความก้าวหน้าด้านการวิจัยทางการศึกษาและสามารถนำ
ผลงานไปใช้เป็นผลงานทางวิชาการเพื่อขอกำหนดตำแหน่งให้สูงขึ้นได้

4) เป็นการส่งเสริมหรือพัฒนาผู้เรียนได้ตรงตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

สรุปการวิจัยในชั้นเรียนมีความจำเป็นและมีความสำคัญมาก เพราะเป็นนำผลการวิจัยไป
แก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาแบบมีแบบแผน พิสูจน์ได้ และนำผลที่
เกิดจากการปฏิบัติไปเผยแพร่ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการภายใน โรงเรียนและหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน

ชาตรี เกิดธรรม (2548: 7) กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน พอสรุปได้ดังนี้

1) ช่วยให้ครูมีพลังอำนาจในการแก้ปัญหาในชั้นเรียนเพิ่มมากขึ้นสามารถแก้ปัญหาอย่าง
ทันทั่วทั้งและมีประสิทธิภาพ

- 2) ครูมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น และมีประสิทธิภาพ
- 3) ครูทำงานได้อย่างเป็นระบบ ประสบความสำเร็จในการทำงาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และภาคภูมิใจในวิธีการที่นำมาใช้
- 4) โรงเรียนสามารถกำหนดนโยบาย หรือมาตรการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม โดยมีผลการวิจัยรองรับ
- 5) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการแก้ไข้ปัญหาและพัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มศักยภาพทั้งในด้านความรู้ความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ชาติรี เกิดธรรม (2548 : 20) กล่าวว่าผลการวิจัยในชั้นเรียนก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่น

- 1) ทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมากยิ่งขึ้น
- 2) ครูพัฒนางานของตนเองให้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น และสามารถใช้เป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อเสนอขอกำหนดตำแหน่งให้สูงขึ้นได้
- 3) ผู้เขียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมตามศักยภาพสูงสุดของผู้เรียน
- 4) เป็นข้อมูลในการปรับปรุง การบริหาร หรือพัฒนาการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สุภาพรณั มั่นเกตุวิทย์ (2545: 6) กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียนสรุป ได้ดังนี้

- 1) ช่วยแก้ปัญหาในชั้นเรียน
- 2) ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี
- 3) ปรับเปลี่ยนบทบาทครูใหม่
- 4) เสริมพลังอำนาจแก่ครูในการแก้ปัญหาในชั้นเรียน
- 5) ทำให้ได้รู้ถึงวิธีการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ
- 6) กระตุ้นการสอนแบบสะท้อนกลับ
- 7) กระตุ้นให้เกิดความเป็นเจ้าของแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการสอนที่มีประสิทธิภาพ
- 8) ช่วยตรวจสอบวิธีการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพ
- 9) ช่วยพัฒนาทักษะทางวิชาชีพครู
- 10) ทำให้ครูสามารถเป็นองค์กรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

สรุป ประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน เป็นการช่วยแก้ปัญหาในชั้นเรียน ทำให้การจัดการเรียนรู้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมตามศักยภาพ เป็นข้อมูลในการปรับปรุง การบริหาร หรือพัฒนาการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ครูพัฒนา

งานของตนเองให้มีมาตรฐาน และสามารถใช้เป็นผลงานทางวิชาการเพื่อเสนอขอกำหนดตำแหน่งให้สูงขึ้นได้

บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนกับการวิจัยในชั้นเรียน

ธีระ รุญเจริญ (2550: 60) กล่าวว่า ผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความสำคัญต่อ โรงเรียน อย่างยิ่งย่อมจะต้องมีบทบาทเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียนดังนี้

1. ฐานะผู้นำการวิจัย

- 1) สร้างบรรยากาศวิจัยในชั้นเรียน โดยกำหนดให้การวิจัยเป็นนโยบายที่สำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียนและจัดนิทรรศการและเผยแพร่งานวิจัยประจำโรงเรียน
- 2) จัดให้มีหน่วยงานและคณะกรรมการประจำโรงเรียนจัดหาทุนการวิจัย โดยการ จัดทำงบประมาณประจำปี และแสวงหาทุนจากที่อื่นมาสนับสนุน
- 3) จัดฝึกอบรมการวิจัยให้แก่ครู
- 4) ส่งบุคลากรไปร่วมการอบรม
- 5) จัดดำเนินการวิจัยโดยตนเอง อย่างน้อยเข้าร่วมเป็นผู้วิจัยในโครงการวิจัยต่างๆ
- 6) ให้รางวัลในรูปแบบต่างๆ แก่ครู

2. ฐานะนักวิจัย

- 1) พัฒนาศักยภาพในการวิจัย โดยศึกษาต่อระดับสูงขึ้น หรือเข้ารับการฝึกอบรม การวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการ อย่างน้อยเป็นผู้วิจัย
- 2) เสนอแนวทางการวิจัยทั้งในเอกสารและการนำเสนอผลงานการวิจัยในการ ประชุมทางการวิจัย

การนิเทศการศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543: 26) การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการจัดการ บริหารการศึกษา เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือ และความร่วมมือกับครู เพื่อเพิ่มคุณภาพของบทเรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายการศึกษา

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545: 259) การจัดการศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตาม สภาพแวดล้อมและสังคมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนระบบการจัด การศึกษา การเรียนการสอนในสถานศึกษาจึงต้องแปรเปลี่ยนไปตามระบบการศึกษา เช่น หลักสูตร การจัดและดำเนินการสอน สิ่งที่จะช่วยพัฒนาครูอาจารย์ในด้านวิชาการ และช่วยให้งานวิชาการ

ก้าวหน้ามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นคือ การนิเทศการศึกษา การนิเทศภายในสถานศึกษาเป็นกระบวนการหรือวิธีการหรือกิจกรรมที่บุคลากรภายในสถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนภายในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 36 - 37) กล่าวว่าการนิเทศการศึกษา เป็นการจักระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษาในรูปแบบหลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา เป็นการประเมินผลการจักระบบและกระบวนการนิเทศการศึกษา ติดตาม ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศวิชาการการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์จักระบบนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษากับสถานศึกษาอื่นหรือเครือข่ายการนิเทศการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา

Glickman (1985 อ้างถึงในสิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์, 2546: 11) การนิเทศหมายถึง หน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องปรับปรุงการสอน ให้ความช่วยเหลือโดยตรงกับครูในการพัฒนาหลักสูตร การให้บริการทางวิชาการ การพัฒนาครู และการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สมร เดชาฤทธิ์ (2546: 48) การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหาร ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศในการที่จะปรับปรุง แก้ไข เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศเพื่อให้ผลการเรียนการสอนมีคุณภาพโดยวิธีการวางแผน กำหนดการนิเทศและดำเนินการนิเทศอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการรับทราบปัญหา การให้กำลังใจ ติดตามให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาการเรียนการสอนอันส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาเป็นสำคัญ

หงส์คำ หาญภูมิ (2548: 28) ได้สรุปการนิเทศภายในสถานศึกษา มีความจำเป็นอย่างมาก เพราะมีการริเริ่มและดำเนินการโดยบุคลากรภายในโรงเรียน โดยจัดตามความต้องการและความจำเป็นของโรงเรียนและมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรอันจะส่งผลให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนมีคุณภาพ

สรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษา หมายถึง การจักระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา การดำเนินงานวิชาการและการเรียนการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา ประเมินผลการจักระบบและกระบวนการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษา ติดตาม ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ การจักระบบนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษาอื่น หรือเครือข่ายการนิเทศการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา

หลักการนิเทศการศึกษา

วรรณพร ภิรมย์รัตน์ และวิริยะ บุญยะนิวาสน์ (อ้างถึงในสมศักดิ์ ด้านเดชา, 2544 : 43) กล่าวว่า หลักการสำคัญของการนิเทศภายในโรงเรียน มีดังนี้

- 1) การนิเทศภายในโรงเรียน เป็นกระบวนการพัฒนาร่วมกันของผู้บริหาร โรงเรียนและ คณะผู้นิเทศกับผู้บริหารนิเทศ โดยปฏิบัติการอย่างเป็นระบบมีขั้นตอนการปฏิบัติงานชัดเจนต่อเนื่อง
- 2) การนิเทศภายในโรงเรียน เน้นบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยยอมรับความคิดเห็น ซึ่งกันและกันยอมรับในบทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมงานและภารกิจที่กำหนดร่วมกัน
- 3) การนิเทศภายในโรงเรียน เป็นการสร้างสรรค์และส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนทำงาน ด้วยความมั่นใจและภูมิใจในผลงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพ
- 4) การนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นการตั้งอยู่บนรากฐานของการพัฒนาวิชาชีพมากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ในแต่ละบุคคล
- 5) การนิเทศภายในสถานศึกษา มุ่งบรรยากาศที่เป็นกันเอง ได้แก่ กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ อันดีต่อกัน และช่วยให้ครูเกิดความรู้ดีกว่า พบวิธีที่ดีกว่าเดิมในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

บทบาทของผู้บริหารในการนิเทศภายใน

บุญมี แก้วห้าประการ (2540: 49-50) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารในด้านการนิเทศการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

- 1) การสังเกตการสอนหรือการเยี่ยมชมชั้นเรียน การเยี่ยมชมชั้นเรียนเพื่อสังเกตการสอนที่ได้ผลดี จะต้องมีการวางแผนเป็นอย่างดีและมีจุดมุ่งหมายในการเยี่ยมชมแต่ละครั้งและควรให้มีความสัมพันธ์ กับปัญหาการนิเทศโดยเฉพาะ เช่น ศึกษาการทำงานของครูเพื่อหาความสามารถของผู้สอนเพื่อ ทราบความต้องการ หรือปัญหาที่แท้จริงของครูผู้สอน
- 2) การสาธิตการสอน การสาธิตการสอนเป็นงานอย่างหนึ่งของการนิเทศการสอน เพื่อช่วย บำรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นการให้โอกาสผู้สอนได้ชมการสอนที่ดีของ ผู้สอนอื่น
- 3) การประชุมอบรมครูผู้สอน เป็นกระบวนการพัฒนาตัวบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถ ยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้ใหม่ๆ ทาง การศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในการอบรมควรให้วิทยากรที่มีความสามารถเกี่ยวกับเรื่อง นั้นๆ เพื่อให้ครูผู้สอนได้รับคำแนะนำจากครูผู้สอนโดยตรง

4) การพาครูไปศึกษาดูงาน การพาครูไปศึกษาดูงานในด้านต่างๆ สถานศึกษาอื่นๆ เพื่อนำวิธีการนั้นๆ มาใช้ นับเป็นวิธีการหนึ่งในการเพิ่มพูนประสบการณ์ของครูทำให้ครูมีแนวคิดในการปรับปรุงงานภายในสถานศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

5) การบริการเอกสารทางวิชาการ เป็นการยกที่ผู้บริหารจะทำการนิเทศได้ทั่วถึง การนิเทศเอกสารโดยให้บริการในรูปแบบของเอกสารวิชาการ จึงเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้สอนทุกคนได้รับการนิเทศอย่างทั่วถึง

ซุมส์คัลด์ อินทร์รัย (2549 : 37-38) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนที่มีต่องานนิเทศภายในไว้ดังนี้

1) การช่วยให้ครูผู้สอนแต่ละคนทำหน้าที่การสอนให้ได้ผลดี แก้ปัญหาของครูผู้สอนแต่ละคนในด้านการสอน ช่วยให้ผู้สอนมีความเจริญงอกงามในด้านวิชาชีพของตนเอง เน้นการสอนแบบมีส่วนร่วมและการทำงานในระบบกลุ่มอย่างประสานสัมพันธ์กัน

2) การเป็นผู้ประสานงานและบริการแก่ครูผู้สอนทุกคนในด้านการสอนเช่น การช่วยหาหนังสือคู่มือ วิเคราะห์เนื้อหา วิธีสอน รวมทั้งการอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3) การเป็นวิทยากรที่ดีที่สุดของครูผู้สอนในทุกโอกาสคือ สามารถให้คำปรึกษา แนะนำชี้แจงแหล่งวิทยากรที่เหมาะสมให้แก่ครูผู้สอน

4) การเป็นผู้ประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น

5) การเป็นผู้นำที่ดีของสถานศึกษาและชุมชน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนเพื่อร่วมมือในด้านการนิเทศ

6) การส่งเสริมขวัญและกำลังใจในการทำงาน เช่น การจัดสวัสดิการให้การสร้างความสามัคคีภายในสถานศึกษา การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เอื้อต่อบรรยากาศในสถานศึกษาแก่ผู้ร่วมงาน

สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความเป็นมาของปัญหา

ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อันประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสเป็นปัญหาใหญ่ที่รู้จักกันดี ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก เนื่องจากการฆ่ารายวัน การลอบวางระเบิด การยิงครุ ประชาชน เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ การวางเพลิงสถานที่ราชการ บ้านเรือนของประชาชนและสาธารณสมบัติอื่น ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ประชาชนทั่วประเทศได้รับรู้จากสื่อมวลชนทุกแขนงมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2547 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่มีแนวโน้มว่าจะยุติ แต่มิ

ความรุนแรงทวีขึ้นเรื่อย ๆ ขณะนี้ผู้เสียชีวิตจากการถูกลอบทำร้าย วางระเบิด ฆ่าแล้วเผา มีมากกว่า 2000 คน และบาดเจ็บอีกนับพัน ในจำนวนบุคคลที่เคราะห์ร้ายเหล่านี้มีกรรวมอยู่กว่า 70 ศพ และยังได้กล่าวว่าเป็นปัญหาการจัดการศึกษาส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กไทยที่อยู่ในวัยเรียนทุกคน การที่โรงเรียนปิดบ่อย ครูสอนไม่เต็มที่เนื่องจากหวาดระแวงกลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้น ปัญหาการลอบวางเพลิง โรงเรียน ทหาร เจ้าหน้าที่ตำรวจ ชุดคุ้มครองครูถูกฆ่า เสียชีวิต พิกัดจำนวนนับร้อย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวถ่วงที่ลดทอนถึงความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ให้ช้าลงและด้อยประสิทธิภาพ อาจหมดโอกาสเสียภายในที่สุด (กัมภณท์ จุนโท, 2551: 47-48) สอดคล้องกับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2551 อ้างถึงใน สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553: 26) ได้เสนอว่าปัญหาเรื่องความไม่ปลอดภัยของคณะครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา สภาพโรงเรียนที่ถูกเผาหรือทำลายกว่า 200 แห่ง ครู และบุคลากร นักเรียน นักศึกษาที่บาดเจ็บหรือเสียชีวิตกว่า 300 คน เป็นปัจจัยที่ทำให้คณะครูเสียชีวิตกังวลใจไม่กล้ามาสอนตามปกติ โรงเรียนต้องปิดชั่วคราว ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอนให้ยิ่งตกต่ำลงและสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552:1) ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญถึงปัญหาคุณภาพการศึกษาที่ผ่านมาทำให้เป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้เรียนอย่างทั่วถึง มีคนที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่จำนวนมาก จึงทำให้การศึกษาโดยเฉลี่ยของประชากรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศและผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนก็ต่ำกว่าเช่นเดียวกัน อีกทั้งการประเมินคุณภาพภายนอกพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กประมาณ 200 แห่งไม่ผ่านการรับรองของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ส่วนหนึ่งมีผลมาจากการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทำให้นักเรียนและครูไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สุกานดา เวทมาหะ (2552: 15) กล่าวถึงสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เสี่ยงภัย คือ เหตุการณ์จากการก่อการร้าย การฆ่ารายวัน การลอบวางระเบิด การยิงครู ประชาชน เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ การวางเพลิงสถาน ที่ราชการ บ้านเรือนประชาชน การบุกโจมตีฐานปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ และสาธารณสุขสมบัติ

สุดาทิพย์ พรหมแก้ว (2552: 7) กล่าวถึง ความไม่สงบว่า ภาวะหรือเหตุการณ์ที่ผู้ก่อการร้าย ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อขึ้นเป็นเหตุให้เกิดอันตราย เสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สินของประชาชนและสถานที่ราชการ

ไชนี หะยีตาหะ (2553: 43) กล่าวถึงสถานการณ์ความไม่สงบว่าหมายถึงสถานการณ์ที่มีความรุนแรงและสร้างความเดือดร้อนให้กับสาธารณสุขชนและหน่วยงานต่าง ๆ และที่ตำรวจ ทหารหรือ

ฝ่ายปกครองตรวจสอบแล้วระบุว่า เป็นสถานการณ์ความไม่สงบเช่น โปริยตะปุเรือโบ เผาขางรถยนต์ เผาตู้หรือเสาโทรศัพท์ เผาสถานที่ราชการ ทำลายทรัพย์สินราษฎรและทำร้ายร่างกาย

พายุพ วนาสวรรณ (2548:114-115) กล่าวว่า ปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แตกต่าง ลื่นเชิงกับปัญหาในพื้นที่อื่นๆ ตรงที่เป็นพื้นที่ที่มีอำนาจรัฐที่ 2 แอบแฝงอยู่ในอำนาจรัฐ และยังมี อิทธิพล ตลอดจนหน่วยงานที่กว้างขวางตลอดเวลา ที่ผ่านมามีการสร้าง “มายาภาพ” ไม่เว้นแต่ละวัน ทำให้รัฐบาลหลงทิศผิดทางในการแก้ปัญหา และบ้างก็ทำให้สถานการณ์นำต้นตระหนก จึงต้อง มองสภาพการณ์ด้วยสายตาที่แหลมคม และถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วก็แก้ปัญหาไม่ได้ และจะขยายตัว ลูกกลมต่อไป มีแต่รายงานว่า เหตุการณ์ในพื้นที่ชายแดนเกิดจากขบวนการแบ่งแยกดินแดนนอก ประเทศแต่ไม่เคยรายงาน เพื่อให้มีการปราบปรามผู้มีอิทธิพล อำนาจมืด และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ ปฏิบัติโดยไม่ชอบ หรือผิดกฎหมาย เป็นมายาภาพที่ปกปิดต้นตอปัญหา เปิดประเด็นใหม่ให้หลง ทาง ทำให้ประเทศไทยมีปัญหา กับมาเลเซียและมุสลิมทั่วโลก และเปิดช่องทางให้อเมริกาเข้ามา แทรกแซง

จากข้อมูลที่ได้สะท้อนให้เห็นสิ่งที่เป็นปัญหาพื้นฐานของพื้นที่และเป็นอุปสรรค สำคัญต่อการพัฒนา เมื่อปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขและสั่งสมเรื่อยมาจนกลายเป็นจุดอ่อนที่ถูก นำไปใช้ในการกระตุ้นให้เกิดเหตุการณ์ ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ขึ้นได้ ดังนั้น "ข้อมูล"จาก การรับฟังปัญหาและทางออกในมุมมอง ของคนในพื้นที่จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการกำหนด แนวทางแก้ไขปัญหอย่างถูกต้องทิศทางในอนาคต ซึ่งจากงานวิจัยมีข้อเสนอจากเวทีชาวบ้านและ ผลการศึกษาที่น่าสนใจและสอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนี้ โดยเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหา ด้านเศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ ได้แก่

- 1) ปัญหาราคาผลผลิตเกษตรตกต่ำ เสนอให้มีการเร่งรัดการดำเนินงานตามแผนเปิด เขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2) การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่มีประสิทธิภาพ การเลือกปฏิบัติและการกระทำ ไม่ดีต่อประชาชน ชาวบ้านต้องการให้เจ้าหน้าที่สำนึกในหน้าที่ในการให้บริการประชาชน วางตัว เป็นกลาง และให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้
- 3) ปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่ได้มาตรฐาน และขาดโอกาสการศึกษาระดับ ปริญญาตรี ชาวบ้านต้องการให้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาให้ทั่วถึงกันและมี คุณภาพและประสิทธิภาพ
- 4) ปัญหานโยบายรัฐไม่ตรงกับสภาพท้องถิ่นนั้น ก็ต้องการให้มีการจัดเวทีประชาชน เพื่อรับฟังปัญหาของชาวบ้านให้มากขึ้น

5) ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน การแก้ไขปัญหา โดยดูที่อาการและปรากฏการณ์ของปัญหา แต่ไม่ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ค้นหาสาเหตุที่เกิดปัญหา ทำให้การแก้ปัญหา ไม่ประสบผลสำเร็จจริงจ้งยั้งยั้ง ดังที่ปรากฏมาตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา จนนำมาสู่การเกิดการสั่งสมปัญหา บางครั้งมีปฏิกริยาโต้กลับและสร้างผลกระทบทั้งทางตรง ทางอ้อม ทำให้ปัญหาพื้นฐาน ถูกละเลย และเกิดการสร้างปัญหาใหม่เพิ่มปัญหาเก่า ยากต่อการแก้ไข ซึ่งชาวบ้านเสนอว่าให้สื่อเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความเข้าใจพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความจริงใจในการแก้ปัญหา สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง และลดอิทธิพลในระดับท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐและการเมืองท้องถิ่น สำหรับข้อเสนอแนะในมุมมองชาวบ้านเกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ชาวบ้านมองว่า สภาพปัญหาที่นี้อยู่ได้มาตรฐานปกติ (จึงต้องเป็นพื้นที่พิเศษ) เพราะชายแดนภาคใต้มีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างจากที่อื่น ปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช่เป็นปัญหาเดียวแต่มันเป็นปัญหาซ้อนหลายๆ ปัญหาเชื่อมโยงกัน ในมุมมองนโยบายตัวปลดลือกคือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ กับประชาชนฐานราก และเจ้าหน้าที่ควรเดินแบบไหน จึงจะปลดลือกนี้ได้ ส่วนความสัมพันธ์ประชาชนกับรัฐ นโยบายรัฐควรให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาประชาชนทุกระดับ

จุฑารัตน์ สมจริง (2553) สื่อมวลชน กล่าวว่าสื่อกับเด็กและเยาวชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีส่วนสำคัญต่อการสร้างวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ลด/บรรเทาข้อขัดแย้งในสังคมและนำไปสู่การสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องนำสื่อมาใช้ในทางสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาคนและสังคมให้เจริญก้าวหน้า จากรายงานการสำรวจเรื่องสื่อกับเด็กและเยาวชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ ศูนย์วิจัยการจัดการความรู้ การสื่อสาร การพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พบว่า ปัญหาสำคัญที่เด็กและเยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังเผชิญอยู่คือ เรื่องคุณภาพทางการศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ในส่วนของ การเปิดรับสื่อของเด็กและเยาวชนในพื้นที่นั้น เนื่องจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวมาก และมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมสูงกว่าที่อื่นๆ โดยเฉพาะในเรื่องภาษา และศาสนา ซึ่งเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน และนับถือศาสนาอิสลาม สำหรับสื่อที่เด็กและเยาวชนเปิดรับมากที่สุดคือ สื่อโทรทัศน์ เช่นเดียวกับเด็กในพื้นที่อื่นๆ และประเภทรายการ ได้รับความสนใจและดึงดูดเด็กมากที่สุด คือรายการประเภทบันเทิง ส่วนสื่ออื่นๆ นั้นเด็กและเยาวชนจะเปิดรับในระดับปานกลางและลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เด็กและเยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงจะเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อที่เป็นสื่อบุคคล โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว หรือบุคคลใกล้ชิด เนื่องจากในปัจจุบันสื่อมวลชนมุ่งนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความไม่สงบในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ และข่าวนั้น

บางครั้งก็ไม่เป็นความจริง ทำให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีความเชื่อถือศรัทธาในสื่อมวลชนลดลง อีกทั้งการนำเสนอข่าวยังส่งผลถึงสภาพจิตใจของเด็กและเยาวชนด้วย เพราะสื่อมักจะนำเสนอแต่ภาพลบของพี่น้องชาวมุสลิม ทำให้คนในสังคมคิดว่า ชาวมุสลิมมีจิตใจโหดร้าย และไม่ยกย่องคบหาด้วย นอกเหนือจากผลกระทบเหล่านี้ สื่อมวลชนยังมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทัศนคติ และค่านิยมของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นด้วย เช่น เรื่องการแต่งกาย คำพูด และพฤติกรรมก้าวร้าว อันเกิดมาจากการเลียนแบบสื่อที่ได้เห็นอยู่เป็นประจำ และพฤติกรรมบางอย่างก็ขัดต่อวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นทำให้ พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่กล้าให้เด็กไปโรงเรียน เพราะห่วงเรื่องความปลอดภัยของเด็ก ครูในพื้นที่ขอย้ายออกไปสอนที่อื่นทำให้เกิดปัญหาความขาดแคลนครูผู้สอน อีกทั้งต้องปิดโรงเรียนในบางครั้งที่มีเหตุการณ์รุนแรง โรงเรียนถูกลอบวางเพลิง เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สื่อมวลชนอาจเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในด้านการศึกษาได้ เนื่องจากสื่อมวลชนสามารถเข้าถึงกลุ่มเด็กเยาวชนได้มากที่สุด การทำงานด้านสื่อสารมวลชนในพื้นที่อ่อนไหว เช่น สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สื่อมวลชนจะต้องมีความระมัดระวังในการนำเสนอข่าวและการอ้างอิงแหล่งข่าว ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เป็นเจ้าของสื่อ และองค์กรอิสระที่เข้ามาดูแลการทำงานตามหลักจรรยาบรรณและจริยธรรมในวิชาชีพสื่อมวลชน อย่างเช่น สภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ควรเข้ามามีบทบาทในการร่วมกันจัดระบบการคัดกรองสื่อมวลชนในพื้นที่ และกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของผู้สื่อข่าวที่ประจำในพื้นที่ ร่วมกับองค์กรสื่อมวลชน ในการกำหนดมาตรฐานของผู้ที่ทำหน้าที่นักข่าวในสังกัดของตน เช่น มีหลักสูตรการอบรมทักษะวิชาชีพสื่อมวลชนให้แก่ผู้สื่อข่าวที่อยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีใบรับรองมาตรฐานของการนำเสนอข่าวสารในพื้นที่ ดังเช่นการจัดระบบการคัดกรองข่าวสารและการกำหนดวาระข่าวสารที่นำไปสู่แนวทางการสื่อสารเพื่อสันติสุขการสร้างระบบการประเมินผลการทำงานของนักข่าวในพื้นที่การสร้างระบบการให้รางวัลแก่ผู้สื่อข่าวที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสร้างสรรค์สังคมสันติสุข และการจัดระบบการอบรมนักข่าวในพื้นที่ และนักข่าวส่วนกลางที่ลงมาปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

สุรชัย ทวันแก้ว (2549:62-63) กล่าวว่า สาเหตุสำคัญ ประการหนึ่งของปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในขณะนี้ มาจากความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนในพื้นที่ ต้องเผชิญมาอย่างยาวนาน พร้อมกับที่ช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อแสวงหาความเป็นธรรม ความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมที่มีต่อปัญหา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ซึ่งในสถานการณ์ที่มีความอ่อนไหว เปราะบาง และมีระดับความขัดแย้งทางสังคมสูงอันเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การระเบิด ปะทะ ต่อสู้ ที่ร้ายร่างกายและชีวิตกัน ได้ง่าย ๆ เช่น สถานการณ์ที่

เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น การดำเนินกระบวนการยุติธรรมยังต้องมีความเคร่งครัด ต่อมาตรฐานการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ และยิ่งต้องให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของประชาชนตามหลักมนุษยชนมากขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแทรกแซงจากบุคคล ที่สามมาสร้างเงื่อนไขความไม่ไว้วางใจ ระหว่างรัฐกับประชาชน ให้เกิดความหวาดระแวง กันและกัน จนทำให้ท่าทีของทั้งสองฝ่ายต้องเปลี่ยนแปลงไปจากพันธมิตร กลายเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2548) แม้ว่ารัฐบาลได้จัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่จากการติดตามและประเมินผล พบว่า การศึกษาของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้เรียนอย่างทั่วถึง มีคนที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่จำนวนมาก จึงทำให้การศึกษาโดยเฉลี่ยของประชากรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศมาก นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนก็ต่ำกว่า เช่นเดียวกัน การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรูปแบบการจัดการศึกษาหลากหลายมาก ได้แก่ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา มาตรา 15(1) และ 15(2) สถาบันศึกษาปอเนาะ ศูนย์ฝึกอบรมจริยธรรม และศาสนาอิสลาม โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักศาสนศึกษา สำนักเรียน และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น การจัดการศึกษาที่หลากหลายนี้มีหลักสูตรที่แตกต่างกัน และไม่มีระบบการเทียบโอน ทำให้ผู้เรียนต้องเรียนซ้ำ เสียเวลาเรียนมาก ทำให้ไม่สามารถที่จะเรียนเนื้อหาวิชาที่เป็นประโยชน์กับชีวิตได้ รัฐบาลได้ทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากมาয়มหาศาลในการจัดการศึกษา กระจายไปตามหน่วยจัดการศึกษาต่างๆ ในลักษณะที่ต่างหน่วยงานต่างใช้ทรัพยากร ไม่มีการบูรณาการทรัพยากรเข้าด้วยกัน รวมทั้งขาดความร่วมมือ ผนึกกำลังและประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้โรงเรียนของรัฐบาลต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ครูถูกทำร้าย โรงเรียนถูกเผาเป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดวิกฤตความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้อุคใหม่ ครู บุคลากรและเครือข่ายของกระทรวงศึกษาธิการที่มีจำนวนมากมายนั้น ไม่มีโอกาสและบทบาทที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งช่วยกันแก้ปัญหาการศึกษา เพื่อให้เกิดสมานฉันท์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่ง ปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ กำหนดพื้นที่ของตำบลเป็นฐาน ใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย แต่บูรณาการเชื่อมโยง เทียบโอนผลการเรียนระหว่างหลักสูตร บูรณาการทรัพยากรที่มีร่วมกันเพื่อที่จะให้มีเครือข่ายการศึกษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไปดังรายละเอียดใน “แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดน

ภาคใต้เพื่อสร้างสันติสุข”ศูนย์เฝ้าระวังเชิงองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้ (2553) ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1) ใช้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้คนทุกคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพทั้งด้านวิชาสามัญ วิชาชีพ และศาสนา มีความรู้ความสามารถ และสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกันได้อย่างถูกต้องชัดเจน มีความรู้ภาษามลายูกลางและภาษาจีนกลาง เพื่อการสื่อสาร ติดต่อกับและเจรจาธุรกิจ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ เพิ่มรายได้ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนพื้นฐานของศาสนาที่ถูกต้อง โดยสำรวจข้อมูลและความต้องการทางการศึกษาของประชาชนเป็นรายบุคคล และจัดทำแผนงาน โครงการรองรับในทุกระดับและประเภทของการศึกษา

2) ใช้ตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมาย มุ่งให้เกิดการบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกันในตำบล ทั้งหน่วยงานและบุคลากรของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทุกภาคส่วน โดยสำรวจทรัพยากรทางการศึกษา จัดทำแผนการศึกษาที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬา ระดับตำบล และจัดให้มีคณะพัฒนาการศึกษาประสานงานการศึกษาในระดับตำบลที่เชื่อมโยงทุกมิติ โดยมีสถาบันอุดมศึกษา วิทยาลัยชุมชน และสถาบันอาชีวศึกษาเป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการ

3) ใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย มุ่งพัฒนาการเรียนรู้ภาษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยปรับหลักสูตรและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้หลากหลายและทันสมัย และตรงกับความ ต้องการของท้องถิ่น จัดหลักสูตรการเรียนรู้ภาษามลายูท้องถิ่นสำหรับข้าราชการ จัดการเรียนรู้ภาษามลายูกลางและภาษาจีนกลางเพื่อการสื่อสาร ติดต่อกับและเจรจาธุรกิจ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วิถีทางการก้าวหน้าของโลกมุสลิมเพื่อพัฒนาตนเอง ส่งเสริมการสอนอาชีพในสถาบันศึกษา ปอเนาะ จัดให้มีการเรียนร่วมกันของนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ ส่งเสริมสถาบันและหน่วยงานการศึกษาให้มีศักยภาพในการจัดการศึกษาที่หลากหลาย การศึกษาสามัญ อาชีพ และศาสนา ทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งด้านหลักสูตร สื่อ ครู การเรียนการสอนและการติดตามประเมินผล ออกแบบการเรียนรู้และหลักสูตรใหม่ที่เชื่อมโยงและถ่ายโอนกันได้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำงาน การจัดทำชุดการเรียนรู้สำเร็จรูป รวมทั้งให้มีการเทียบโอนกันได้ระหว่างการศึกษารูปแบบเดียวกันและต่างรูปแบบ ทั้งในตาติกาสถาบันศึกษา ปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และธรรมศึกษา เข้ากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเทียบโอนประสบการณ์การฝึกอบรมและอาชีพ หลักสูตรวิชาชีพและอาชีวศึกษา การเทียบโอนผู้ไม่จบปริญญาตรีกับหลักสูตรวิชาในสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการอิสลามศึกษาและศาสนา เพื่อเป็นที่ปรึกษาและรับรองมาตรฐานด้านอิสลามศึกษา เพิ่มศักยภาพของสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น โดยจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความ

ต้องการของท้องถิ่น และขยายบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น รวมทั้งการขยายความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยอัล-ฮัสซัร

4) การใช้ทรัพยากรร่วมกันขององค์กร โดยให้ใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีหลากหลายทั้งด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์และงบประมาณร่วมกันทั้งของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา สถาบันอื่นๆ ที่จัดการศึกษา รวมทั้งเชื่อมโยงเครือข่ายทรัพยากรทางการศึกษาในทุกมิติ

5) การสร้างสมานฉันท์เพื่อสันติสุข มุ่งให้ประชาชนทุกคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและยั่งยืน โดยสร้างความตระหนักและความเข้าใจในคุณค่าของความหลากหลายของเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน ส่งเสริมให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งระดับสถาบัน ครอบครัว และบุคคล ตลอดจนยกย่องและสร้างแรงจูงใจแก่ตำบลที่มีบุคลากรเป็นแบบอย่างการเรียนรู้สู่ความสมานฉันท์ จัดตั้งโรงเรียนวิทยาศาสตร์ โดยรับเด็กจากทุกตำบล และจัดตั้งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ให้ครบทุกจังหวัด ให้มีรายการสถานีโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่น เพื่อสื่อสารการประชาสัมพันธ์เป็นภาษาไทย มลายูและจีนกลาง รวมทั้งจัดการวางแผนสร้างเสริมสันติสุข ให้ความรู้และปลูกฝัง/สร้างเจตคติที่ถูกต้องในสถานศึกษา

6) การวิจัยและพัฒนาเพื่อเศรษฐกิจและสังคม โดยให้สถาบันอุดมศึกษาและวิทยาลัยชุมชนเป็นเจ้าภาพวิจัยและพัฒนา เพื่อยกระดับความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจัดการปัญหาของตนเอง รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการวิจัยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในและต่างประเทศอย่างยั่งยืน

7) การปรับระบบบริหาร มุ่งสร้างกลไกการบริหารการศึกษาในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสภาพทางสังคม วัฒนธรรม โดยปรับสำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่เป็นศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรับองค์กรสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกแห่งให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ สร้างเครือข่ายการทำงานในการบริหารจัดการการศึกษาให้เกิดการเชื่อมโยงช่วยเหลือเกื้อกูลและสัมพันธ์กัน

8) การสร้างขวัญและกำลังใจ มุ่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจครู บุคลากร ทางการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน และผู้เรียนทุกคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประสบเหตุการณ์ก่อความไม่สงบ ทุพพลภาพ หรือเสียชีวิตทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข โดยจัดให้มีศูนย์บำรุงขวัญเพื่อเยี่ยมเยียนให้ความช่วยเหลือ และแก้ปัญหาอย่างทันเหตุการณ์จัดให้มีสวัสดิการเป็นพิเศษ เร่งรัดระบบสื่อสาร จัดให้มีศูนย์ป้องกันและรักษาสวัสดิการและทรัพย์สิน จัด

ฝึกอบรมการป้องกันตนเอง การซ่อมแซมปรับปรุงบ้านพักครูและบุคลากรรวมทั้งจัดระบบैया
และฟื้นฟูจิตใจอย่างต่อเนื่อง

คู่มือการดำเนินโครงการภายใต้แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้(2552:20) กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างครบวงจร และสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การเรียนรู้นอกระบบ การยกระดับความแข็งแกร่งของสถานศึกษา และการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย เพื่อสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และชุมชน การสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชน กลุ่มเป้าหมาย ในการพัฒนาตนเอง และเป็นรากฐานการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

วารสารวิชาการของ กัมภณท์ จุนโท (ปีที่ 7 ฉบับที่ 2:2547) กล่าวถึง ปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำลังเป็นปัญหาที่แก้ยากและมีความสงสัยซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งไม่สามารถแก้ไขได้ในเร็ววัน นอกจากนี้ ปัญหาที่มีอยู่ในขณะนี้ที่ยังแก้ไขไม่ได้อาจจะปะทุไปสู่ความรุนแรง ลูกหลานจากตำรวจไปสู่ทหาร ข้าราชการครู ข้าราชการทั่วไป และประชาชนตามลำดับการก่อความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ โจทย์การร้ายได้เปลี่ยนเป้าหมายจากตำรวจเป็นข้าราชการทั่วไป ข้าราชการครู เพื่อสร้างความปั่นป่วนในพื้นที่เหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนและบุคคลทั่วไปว่า หน่วยราชการที่เป็นเป้าหมายของ กระบวนการโจรก่อการร้าย(ขจก.) มักจะเป็นหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับสื่อมวลชน เช่น ตำรวจชุดมวลชนสัมพันธ์ ทหารหน่วยพัฒนาในโครงการทักษิณพัฒนา หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ครูอาสาของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน และครูในโรงเรียนประถมศึกษา เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้เข้าไปในพื้นที่เพื่อภารกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน ให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้มากขึ้น รู้ข่าวสารบ้านเมือง รู้เหตุการณ์และสถานการณ์ที่ถูกต้องและมีวิจารณญาณที่ดี ทำให้ไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของกระบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) เหมือนในอดีตคำถามและการวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับครูที่อยู่ในพื้นที่บริโศคข่าวสาร ในยุคโลกาภิวัตน์ หรือรับรู้เหตุการณ์นี้แทบทุกคนและบางคนอาจจะคิดเลยเถิดไปว่าเป็นความล้มเหลวของการจัดการศึกษา ที่ไม่สามารถปลูกจิตวิญญาณของคนในพื้นที่นี้ ให้มีความรักและความหวงแหนในสมบัติของชาติที่เป็นสาธารณสมบัติ เช่น โรงเรียน สถานีนามัย สะพาน ถนน และอื่นๆ ตลอดจนเหตุการณ์ทำร้ายครู การเผาโรงเรียนและปล้นปืนทหารในจังหวัดนราธิวาส การลอบวางระเบิดในจังหวัดปัตตานีและยิงถล่มโรงงานไม้ยางพาราในจังหวัดยะลา ล้วนแต่ถูกตั้งคมมองว่าเป็นการจัดการศึกษาที่ล้มเหลว สิ้นหวังและไร้ประสิทธิภาพสร้างความสะเทือนใจ และส่งผลต่อขวัญกำลังใจ ของครูปฏิบัติงานในพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง ปัญหาเหล่านี้รัฐบาลได้แต่ปล่อยให้ครูมีความอดทนหนักแน่นและให้สัญญาว่ารัฐบาลพร้อมที่จะให้ความดูแลให้ความปลอดภัยและแก้ปัญหาในเขตพื้นที่ภาคใต้ให้เร็วที่สุด

ศูนย์อำนวยการรักษาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2552:14) กล่าวว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อเป็นการกำจัดโอกาสของประชาชนในการเข้าถึงการพัฒนาและการได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐบาลยิ่งขึ้นในส่วนของการพัฒนาคนเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาก็ค่อนข้างมีปัญหา ซึ่งสืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษายังไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ปัญหาของสถานการณ์ความไม่สงบทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในทุกระดับค่อนข้างต่ำ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญถึงปัญหาคุณภาพการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้เรียนอย่างทั่วถึง มีคนที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาอยู่จำนวนมาก จึงทำให้การศึกษาโดยเฉลี่ยของประชากรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็ต่ำกว่าเช่นเดียวกัน อีกทั้งการประเมินคุณภาพภายนอกพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กประมาณ 200 แห่ง ไม่ผ่านการรับรองของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ส่วนหนึ่งมีผลมาจากการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ทำให้นักเรียนและครู ไม่มีความปลอดภัยในการเดินทางมาเรียน และมาสอน ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ครบถ้วนตามตารางเรียน นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านครู และบุคลากรทางการศึกษาที่เกิดการขาดแคลนครู ปัญหาด้านผู้เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะที่ไม่สามารถเทียบโอนวุฒิของผู้เรียน ปัญหาด้านประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เนื่องจากสามจังหวัดในเขตพัฒนาพิเศษเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ทำให้การทำงานไม่มีเอกภาพ ทั้งทางศาสนาวัฒนธรรม ภาษา เป็นต้น จากเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้ภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชี้ให้เห็นว่าประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาซึ่งปัญหาต่างๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะการพัฒนาเยาวชนของชาติ ด้วยการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ทั่วถึง ให้กับเยาวชนของชาติ ทั้งสถานศึกษาของรัฐและเอกชน จำเป็นต้องร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมยกระดับคุณภาพประชาชนและสังคม ที่จะพัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสร้างสังคมให้เข้มแข็งยั่งยืน เพื่อให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ สังคมคุณธรรม และสังคมสมดุล รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายรับผิดชอบการจัดการศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดบูรณาการทางการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และกีฬาในการให้การศึกษอบรมแก่เด็กและเยาวชน ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะการจัดการศึกษา การบริหารงานวิชาการที่เป็นงานหลักสำคัญของการจัดการศึกษา จะส่งผลให้กับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาที่กำหนดไว้

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ธรรมชาติของการวิจัย

นิสา ชูโต (2551:1-6) กล่าวว่า การวิจัยเป็นกระบวนการที่นักวิชาการใช้ค้นหาองค์ความรู้ ตรวจสอบหาความจริงในสาขาต่างๆ สิ่งที่สำคัญของการวิจัยคือ หลักฐานประกอบ (Evidence) ที่น่าเชื่อถือ ยอมรับได้ ทั้งที่เป็นหลักฐานทางทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical) ซึ่งได้นำมาอ้างอิง ไม่ว่าจะเป็ข้อมูลในรูปคะแนน ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต อันเกิดจากวิธีการค้นหาความจริงอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ การวิจัยจะต้องมีความแม่นยำตรง (Validity) ไม่ว่าจะเป็ความจริงอันเกิดจากผลสรุปของการวิจัยซึ่งจะถูกต้องตรงตามหลักการตีความหมายจากข้อมูล (Internal Validity) และ/หรือความจริงที่เกิดจากการอ้างอิงผลการวิจัย (External Validity) ก็ตาม

นอกจากนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเชื่อถือได้ (Reliable) กล่าวคือนักวิจัยคนอื่นๆ สามารถตรวจสอบซ้ำได้ (Replicable) ในประเด็นการเก็บข้อมูล วิเคราะห์หาค่าความ โดยมิผลออกมาตรงหรือใกล้เคียงกัน ประการสุดท้าย การวิจัยจะต้องเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systematic) คือ สอบข้อความรู้ การเก็บข้อมูล วิเคราะห์อย่างจริงจังตามวัตถุประสงค์ แล้วสรุปผลที่ได้จากข้อมูลหรือหลักฐานที่ปรากฏ นักวิชาการใช้การวิจัยเป็นวิถีทาง (Means) ในการสืบค้นหาความจริงความหมาย เพื่อขยายองค์ความรู้ ค้นหาอธิบาย ตรวจสอบจนกระทั่งสามารถสรุปเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีใหม่ๆ ได้ ทั้งนี้วิธีการดังกล่าวจะต้องเป็นที่ยอมรับว่า เป็นวิธีที่เชื่อถือได้ กิจกรรมการวิจัยจึงเป็นที่ยอมรับในการค้นหาความจริง เนื่องจากเป็นวิธีการที่เชื่อถือได้ กิจกรรมการวิจัย จึงเป็นที่ยอมรับในการค้นหาความจริง เนื่องจากเป็นวิธีการที่เป็นระบบเป็นขั้นตอน (Scientific Method) นั่นเอง

ชาย โพธิ์สีดา (2551:29) กล่าวว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ใช้วิธีในการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย แต่เครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูลคือ ตัวนักวิจัยเอง การวิจัยแบบนี้มีการออกแบบยืดหยุ่น นักวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการศึกษาและทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักตรรกะแบบอุปนัย คือ ไม่ด่วนตั้งสมมติฐานก่อนที่จะได้เริ่มลงมือเก็บข้อมูลในภาคสนามแล้ว สมมติฐานที่ตั้งไว้เช่นนั้น สามารถปรับปรุงได้เมื่อข้อมูลชี้ว่ามีความจำเป็นต้องปรับเพื่อความเหมาะสม โดยนัยนี้ การวิเคราะห์กับการเก็บข้อมูล กระบวนการที่สามารถดำเนินไปพร้อมกันได้ ในสนาม การวิเคราะห์เริ่มจากการพินิจพิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างละเอียด จนมองเห็นมโนทัศน์หรือแนวคิดที่มีความหมายจากข้อมูล และเห็นความเชื่อมโยงของมโนทัศน์เหล่านั้น จนนักวิจัยสามารถสรุปเป็นคำอธิบาย แนวคิด หรือทฤษฎีเบื้องต้น การวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งการตีความ เพื่อความเข้าใจความหมายของพฤติกรรม หรืออธิบายปรากฏการณ์ในทัศนะของผู้ถูกศึกษา โดยมีจุดยืนอยู่บนบริบทและปรากฏการณ์หรือของคนผู้ที่ถูกศึกษาเหล่านั้น

รัตนะ บัวสนธ์ (2552:19) กล่าวว่า การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นคำที่มีความหมายกว้างๆ หรือเป็นคำที่มีความหมายในลักษณะเหมือนร่ม (Umbrella Term) ที่ใช้ครอบคลุมวิธีการวิจัยแบบหนึ่งที่มีคุณลักษณะบางประการร่วมกันได้แก่ การวิจัยที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ เรื่องราว ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ไม่สามารถที่จะใช้วิธีการทางสถิติมาอธิบาย ตีความ ให้เข้าใจได้อย่างถ่องแท้ ในการทำวิจัยนั้นคำถามการวิจัยไม่ได้อยู่ในกรอบหรือถูกกระทำให้เป็นการวัดหรือสังเกตตัวแปรเชิงปฏิบัติการ แต่เป็นการตั้งคำถามการวิจัยซับซ้อนภายใต้บริบทหนึ่งๆ โดยมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจในสิ่งนั้นๆ อย่างลึกซึ้งรอบด้านเป็นภาพรวมมากกว่าจะมุ่งหาคำตอบ การวิจัยเพื่อทดสอบสมมุติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ที่นิรนัยมาจากทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง นอกจากนั้นถ้าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์กลุ่มนั้น หรือคนๆ นั้น ซึ่งวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาคำตอบมักใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (In depth Interview) เป็นหลัก

ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ

รัตนะ บัวสนธ์ (2552:20) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของคำว่าการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้

- ประการแรกการวิจัยเชิงคุณภาพมีสภาพการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Setting) เป็นแหล่งข้อมูล โดยตรงและตัวนักวิจัยคือเครื่องมือที่สำคัญของการวิจัย
- ประการที่สองการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาหรือบรรยายแล้วใช้การสรุปแบบอุปนัย
- ประการที่สามการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งให้ความสนใจกับกระบวนการของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าที่จะมุ่งให้ความสนใจกับผลผลิตหรือผลลัพธ์อย่างง่าย ๆ ของสิ่งนั้น
- ประการที่สี่การวิจัยเชิงคุณภาพคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย
- ประการที่ห้า การวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งการศึกษาปรากฏการณ์เป็นองค์รวมและให้ความสนใจความหมายของปรากฏการณ์

สุภางค์ จันทรวานิช (2531:13) กล่าวว่า ลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพมีดังนี้

- 1) เน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม หรือแนวคิด ทฤษฎีที่มีความหลากหลายมากกว่ายึดแนวคิดอันใดอันหนึ่งเป็นหลัก
- 2) เป็นการศึกษาติดตามระยะเวลายาวและเจาะลึก เพื่อให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์สังคมซึ่งมีความเป็นพลวัต การวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีศึกษาติดตามเป็นเวลานาน

3) ศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง มักมีการวิจัยในสนาม (Field Research) ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะไม่มีการควบคุมและทดลองในห้องปฏิบัติการ เพราะทำให้ผู้วิจัยไม่เห็นปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

4) คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย ให้ความสำคัญและเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากนักวิจัยคุณภาพจะเข้าไปสัมผัสกับคนเหล่านั้น สร้างความสนิทสนมและความไว้วางใจพยายามทำความเข้าใจคนเหล่านั้นแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา จนกระทั่งในที่สุดไม่มีการแบ่งเป็นเขาเป็นเรา พร้อมกันนั้นผู้วิจัยก็จะไม่นำข้อมูลของผู้ถูกวิจัยไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกวิจัย ไม่ฝืนใจถ้าผู้ถูกวิจัยไม่เต็มใจหรือไม่ต้องการให้ความร่วมมือ

5) ใช้การพรรณนาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย ในการศึกษาชุมชนหรือการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อให้เห็นภาพรวมในขั้นแรก นักวิจัยเชิงคุณภาพจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนหรือกรณีที่ศึกษา ในลักษณะของการพรรณนา ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพลมฟ้าอากาศ แบบแผนการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน ความเชื่อทางศาสนา การจัดระเบียบสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่จำเป็นเพราะช่วยให้ผู้อ่านงานวิจัยเกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ได้ดีขึ้น ส่วนในการวิเคราะห์ นักวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย(Induction) เป็นวิธีการวิเคราะห์ที่สำคัญ วิธีการนี้คือวิธีการนำเอาข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อยๆ หลายๆ กรณีมาสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบในการวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นการวิเคราะห์แบบอุปนัยมากกว่าการใช้สถิติตัวเลข

6) เน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้านความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมายในการศึกษาปรากฏการณ์ สังคม นักวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นความสำคัญของตัวแปรด้านจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดและความหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น

ชาย โพรสิตา (2550:30-48) กล่าวว่าลักษณะเชิงกลยุทธ์ของการวิจัยเชิงคุณภาพที่นำเสนอต่อไปนี้

1) เป็นการวิจัยที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ (Natural Setting) มีความหมาย 3 ประการคือ

ประการแรก หมายถึง การศึกษาพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ ในขณะที่สิ่งเหล่านั้นกำลังดำเนินการไปอยู่ ตามสภาพธรรมชาติของมัน นักวิจัยเฝ้าสังเกตและบันทึกสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น และดำเนินไปเหล่านั้น สดๆ ไม่ใช่ศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

ประการที่สอง หมายถึง สถานที่ศึกษานั้นไม่ถูกคัดแปลงแต่งเติม ให้ผิดไปจากธรรมชาติของมัน

ประการที่สาม หมายถึง วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นธรรมชาติไม่กำหนดไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะลงมือเก็บข้อมูล

2) ใช้ตรรกะแบบอุปนัยเป็นหลัก (Inductive approach) การทำวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวทางแบบอุปนัยคือการเริ่มสิ่งที่จำเพาะเจาะจงหรือข้อมูลจากประชากรจำนวนหนึ่ง ไปสู่สิ่งที่ทั่วไปหรือข้อสรุป ซึ่งอาจอยู่ในรูปหรือกรอบแนวคิดทฤษฎี ที่สามารถนำไปใช้ได้ทั่วไป

3) เน้นการทำความเข้าใจแบบองค์รวม (Holistic Perspective) วิธีเชิงคุณภาพเน้นว่า การวิจัยจะมุ่งสร้างความรู้และการทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม แนวคิดอยู่เบื้องหลังมโนทัศน์นี้ก็คือข้อสรุปที่ว่า พฤติกรรมของปัจเจกชนแต่ละคนเป็นผลรวมขององค์ประกอบ หรือปัจจัยด้านต่างๆ จำนวนมารวมทั้งสถานภาพที่เขาเมื่ออยู่ในสังคมนั้น หรือภายในระบบความหมายที่มีอยู่ในสังคมนั้น (Schwandt อ้างอิงใน ชาย โพธิ์สิตา, 2550:35)

4) ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก (Qualitative Data) ข้อมูลเชิงคุณภาพ หมายถึงข้อมูลทุกรูปแบบที่เป็นข้อความ (Text) อยู่ในรูปของคำพูด หรือที่ไม่ได้อยู่ในรูปของตัวเลข หรือข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในรูปแบบอื่น เช่น แถบบันทึกเสียง บทสัมภาษณ์ เพลง ดนตรี แถบบันทึกภาพ (ภาพยนตร์ ภาพวิดีโอ) และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ของมนุษย์ ที่สื่อข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งนักวิจัยสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาได้ ข้อมูลเชิงคุณภาพอาจมาจากบันทึกการสังเกตของนักวิจัยที่ทำการศึกษาชุมชน การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เอกสาร และบันทึกรูปแบบต่างๆ

5) นักวิจัยติดต่อโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย (Direct Contact with Participants) การกิจสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ คือการเข้าไปในสนามและเรียนรู้สิ่งที่ต้องศึกษาโดยตรง การเข้าอยู่ในสนาม หรือในชุมชนที่ศึกษา หมายถึง การเข้าไปมีความสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มประชากรเป้าหมายของการวิจัย อันเป็นโอกาสที่ดีที่สุดที่นักวิจัยได้สัมผัสกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่ศึกษาด้วยตนเอง ในขณะที่สิ่งเหล่านั้นกำลังเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ และภายในบริบทของสิ่งเหล่านั้นอย่างแท้จริง

6) ให้ความสำคัญแก่พลวัตของสิ่งที่ศึกษา (Dynamic Perspective) การวิจัยเชิงคุณภาพถือว่าควรทำคือ พยายามเสนอภาพที่จะให้ความเข้าใจชัดเจน เกี่ยวกับพลวัตของปรากฏการณ์นั้น แนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพที่กำหนดให้นักวิจัยต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์ หรือมีส่วนร่วมในภาคสนามเป็นเวลานานจะช่วยให้การเก็บข้อมูลและการทำความเข้าใจพลวัตของสิ่งที่ศึกษาเป็นไปได้มาก

7) ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเฉพาะกรณี (Unique Case Orientation) การวิจัยเชิงคุณภาพ นั้นมุ่งทำความเข้าใจในทางลึกมากกว่าในทางกว้างนั้น มีนัยสำคัญต่อการวิจัยอย่างน้อยสองประการ ประการแรก นักวิจัยจำเป็นต้องเก็บรายละเอียดนักวิจัยของข้อมูลอย่างรอบด้านจึงมีความจำเป็นที่จะต้อง เผ่าสังเกตการณ์ สิ่งที่ต้องศึกษาอยู่เป็นเวลานาน ประการที่สอง นักวิจัยต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษากรณีที่เฉพาะเจาะจง อาจเป็นเนื้อหา องค์กร เรื่องราว หรือชุมชนก็ได้ แต่ไม่ว่าจะเป็นอะไร จุดมุ่งหมายสำคัญมีอย่างเดียวคือซึ่งความรู้ความเข้าใจในทางลึกและอย่างเป็นองค์รวม เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา (Cases) จำนวนมาก ๆ (Patton อ้างอิงในชาย โพธิ์สิตา, 2550:41)

8) ให้ความสำคัญแก่บริบทของสิ่งที่ศึกษา (Context Sensitivity) การให้ความสำคัญแก่บริบทในการวิจัยเชิงคุณภาพ สะท้อนแนวปรัชญาอรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) ซึ่งมองว่า ความหมายของสิ่งใด ย่อมเกี่ยวข้องกับบริบทของสิ่งนั้นอย่างใกล้ชิด ดังนั้นการตีความหมายของสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงบริบทของสิ่งนั้น การตีความที่ไม่คำนึงถึงบริบทย่อมไม่มีความหมาย หรือถ้ามีก็ คงเป็นความหมายที่ไม่ถูกต้องและไม่เข้าเรื่องกับสิ่งที่ตีความ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่เน้น การเข้าถึงความหมายของผู้กระทำ การให้ความสำคัญแก่บริบทของสิ่งที่ศึกษาในการดำเนินการวิจัยว่า นักวิจัยจะต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทอย่างเพียงพอ เพื่อประกอบการศึกษาข้อค้นพบและ ข้อเสนอของนักวิจัยเองบริบทอาจเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และชนบประเพณี เป็นต้น

9) มีความยืดหยุ่นในการออกแบบการวิจัย (Design Flexibility) จะชี้ให้เห็นส่วนที่เป็น ลักษณะเชิงกลยุทธ์ที่เด่นชัดและแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณเท่านั้น การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ใช่สิ่งที่กำหนดไว้ตายตัวก่อนเริ่มต้นเก็บข้อมูล แต่สามารถยืดหยุ่นได้ตามความจำเป็น และเท่าที่สถานการณ์ในภาคสนามต้องการ

10) ใช้เครื่องมือหลายอย่างในการเก็บข้อมูล แต่นักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด (Researcher as an Important Research Instrument) เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพมีคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด (Unstructured) หมายความว่า การใช้เครื่องมือที่นักวิจัยสามารถปรับให้เหมาะสมกับแหล่งข้อมูลและสถานการณ์ได้มาก ครอบคลุมเท่าที่หลักการสำคัญของวิธีนั้นๆ ไม่เสียไป เพราะคุณสมบัติข้อนี้เองตัวนักวิจัยจึงมีความสำคัญมาก ประสิทธิภาพของเครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ขึ้นอยู่กับผู้ใช้เครื่องมือมากกว่าตัวเครื่องมือเสียอีกนักวิจัยจะต้อง เข้าใจหลักการสำคัญและมีทักษะในการใช้อย่างดี ต้องรู้ว่าเมื่อไหร่ควรปรับ เมื่อไหร่ควรเคร่งครัด ในหลักการ และต้องรู้สาระของสิ่งที่ศึกษาอย่างดีจึงจะประสบความสำเร็จ

โดยสรุป การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาโลกแห่งความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ เปิดกว้างด้วยแนวการวิเคราะห์แบบอุปนัยให้ความสำคัญแก่การทำ

เข้าใจอย่างเป็นองค์รวม ภายในบริบทของสิ่งที่ศึกษาโดยนักวิจัยมีการติดต่อแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเฉพาะกรณี ทั้งหมดนี้เป็นไปได้ เพราะการออกแบบการวิจัยที่ยืดหยุ่นได้ มีตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การกำหนดแบบแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยจะใช้แบบแผนใดควรพิจารณาเงื่อนไขที่สำคัญดังนี้ (Bogdan และ Biklen, 1992 อ้างถึงในรัตนะ บัวสนธ์, 2552:46-52)

ประการแรกมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ หมายถึงว่า แบบแผนการวิจัยที่กำหนดไว้นั้น ต้องสามารถดำเนินการได้จริงและดำเนินการได้สำเร็จสอดคล้องเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นทีมงานนักวิจัย งบประมาณและระยะเวลาที่กำหนดถ้าหากนักวิจัยกำหนดแบบแผนการวิจัยที่ซับซ้อนมากๆ โดยไม่พิจารณาทรัพยากรดังกล่าวนี้ก็จะทำให้การดำเนินงานวิจัยเรื่องนั้นๆ ล้มเหลว

ประการที่สอง ไม่ควรทำวิจัยในเรื่องที่ผู้วิจัยมีความเกี่ยวข้องกับคุ้นเคยโดยตรง ในการเลือกประเด็นปัญหาและพื้นที่ (Site) ที่ทำการวิจัยนั้น ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะเป็นปัญหาและพื้นที่ที่นักวิจัยคุ้นเคยเป็นสมาชิกอยู่ก่อนแล้วเพราะจะทำให้ส่งผลสองประการ กล่าวคือ ประการแรกนั้น นักวิจัยไม่สามารถแยกแยะความเป็นนักวิจัยออกจากความเป็นสมาชิกของพื้นที่เดิมและความรู้สึกไม่ชอบพอกับบุคคลหรือกลุ่มคนใดๆ ที่นักวิจัยมีอยู่แล้ว เหล่านี้เป็นลำเอียงและส่งผลต่อการวิจัยทั้งในแง่กระบวนการดำเนินงานวิจัยและผลการวิจัยที่ได้รับเป็นอย่างมาก กับอีกประการหนึ่งนั้น นักวิจัยจะขาดความไวในการรับรู้ วิเคราะห์จำแนกปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่การวิจัย

ประการที่สาม ไม่กำหนดทางเลือกเดียวในการวิจัย ในกรณีนี้หมายความว่า นักวิจัยไม่ควรยึดพื้นที่ที่จะทำการวิจัยหรือประเด็นต่างๆ ที่ทำการวิจัยอย่างตายตัว ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ เพราะบางครั้งนักวิจัยเข้าไปพบกับบุคคลต่างๆ ในพื้นที่และบริบทที่เกี่ยวข้อง นักวิจัยอาจพบว่าไม่สามารถทำการวิจัยต่อไปได้ในเรื่องหรือประเด็นที่ต้องการในพื้นที่ดังกล่าว

ประการสุดท้าย ความสำคัญของปัญหาหรือเรื่องที่จะทำการวิจัย การกำหนด แบบแผนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ควรต้องพิจารณาว่าปัญหาวิจัยที่ต้องการศึกษาคำตอบนั้นเป็นปัญหาที่มีค่าแก่การศึกษาหรือไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด เป็นประเด็นปัญหาที่ร่วมสมัยในขณะนั้นเพียงใด คำตอบของปัญหาดังกล่าวมีงานวิจัยที่กระทำไว้และให้คำตอบครอบคลุมเพียงพอหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น

ประเด็นที่ควรพิจารณาประกอบกับการตัดสินใจในการกำหนดหรือการออกแบบแผนการวิจัยที่กล่าวมานี้จะช่วยให้นักวิจัยใช้ประกอบการตัดสินใจเบื้องต้นในการออกแบบแผนการวิจัยได้รัดกุมยิ่งขึ้น ซึ่งแบบแผนการวิจัยเชิงคุณภาพก็มีหลายแบบ ได้แก่

1) การศึกษารายกรณี ผู้วิจัยกำหนดออกแบบขึ้นเพื่อทำการศึกษาลักษณะใดสิ่งหนึ่งโดยจำเพาะเพียงกรณีเดียว อาทิ สถานการณ์ สถานที่ บุคคล แบบแผนการศึกษารายกรณีแบ่งออกเป็นย่อยๆ ดังนี้

1.1) การศึกษารายกรณีประวัติองค์การ(Historical Organization Case Studies)

1.2) การสังเกตรายกรณี (Observational Case Studies)

1.3) ประวัติชีวิต (Life History)

1.4) ประวัติของกลุ่ม(Group Focused Histories)

2) การศึกษาพหุกรณี หมายถึงการวิจัยที่นักวิจัยทำการศึกษากับบุคคล สถานการณ์ หรือเหตุการณ์ตั้งแต่สองกรณีขึ้นไป

3) การศึกษาพหุสถานที่ นักวิจัยออกแบบแผนการวิจัยโดยใช้พื้นที่ทำการศึกษาปัญหาวิจัยเดียวกันมากกว่าหนึ่งพื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษานั้นก็ศึกษาจากบุคคลที่มากกว่าสองคนขึ้นไป ซึ่งผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ก่อนแล้วว่าการพัฒนาทฤษฎีในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับลักษณะแบบแผนการวิจัยดังกล่าว

กิจกรรมในกระบวนการวิจัย

นิสา ชูโต (2551:1-6) กล่าวว่า กิจกรรมในการค้นหาความรู้ หรือกระบวนการที่เป็นระบบหรือเป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์นั้น ประกอบด้วยกิจกรรมเป็นขั้นตอนต่อเนื่องประมาณ 5 ขั้นตอนใหญ่ๆ มีดังนี้

1. การบ่งชี้ปัญหา เป็นกิจกรรมขั้นแรกสุด คือการที่ผู้วิจัยเกิดความรู้สึก และตระหนักในประเด็นหรือสภาพของปัญหา สิ่งเหล่านี้เกิดได้ก็ต่อเมื่อนักวิจัยมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เป็นปัญหา ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ รวมทั้งได้ศึกษาวิธีการวิจัยพอสมควรจึงจะรู้ว่าปัญหาดังกล่าวมีองค์ประกอบใดที่เป็นสาเหตุ สิ่งใดที่เป็นผล เหตุและผลเหล่านั้น เกี่ยวข้องกันอย่างไร จะวัด เก็บข้อมูลอย่างไร มีแนวคิดทฤษฎีใดบ้าง ที่รองรับสนับสนุนความเกี่ยวข้องของเหตุและผลดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยต้องมีความรู้พื้นฐาน ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนจนทราบว่า มีผู้ทำการตรวจสอบสภาพของปัญหาดังกล่าวไว้บ้างหรือไม่และวิธีการที่ใช้ตรวจสอบเป็นอย่างไร

2. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมนี้คือ การอ่าน ฟัง คิด ค้น ตรวจสอบ ข้อความที่นักวิจัยคนอื่นๆ เขาคิดอะไร ทำอะไร ทำอย่างไร มีปัญหาหรือช่องว่างที่เกิดขึ้น ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ทั้งในแง่แนวคิด ทฤษฎี และ/หรือกระบวนการเก็บข้อมูล แนวคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำเสนอข้อค้นพบ รวมทั้งแนวทางป้องกันการทำผิดซ้ำอีก

3. การเก็บข้อมูล ก่อนจะเริ่มกิจกรรมการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องวางแผนแนวทางการวิจัยว่าจะเก็บข้อมูลอะไร และเก็บอย่างไร ใช้เครื่องมือใดเก็บในกรณีที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณได้ ใช้มาตรวัดแล้ว จะแปลงข้อมูลอย่างไร ในกรณีที่ข้อมูลเชิงปริมาณไม่ได้ จะเก็บอย่างไร รวมทั้งวางแผนการวิเคราะห์ไปด้วยว่าจะทำอย่างไร ใช้สถิติแบบใดจึงจะเหมาะสมกับธรรมชาติ ข้อมูลและประเด็นปัญหา สำหรับกิจกรรมขั้นนี้ มีความแตกต่างกันในแนวทางและกิจกรรมของการวิจัยเชิงปริมาณกับเชิงคุณภาพ กล่าวคือข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้แบบสอบถามหรือแบบสอบถามในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยต้องวางแผนว่าจะเก็บข้อมูลอะไร จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่าไรจึงจะเป็นตัวแทนของประชากร แต่ข้อมูลเชิงคุณภาพส่วนมากจะเป็นข้อมูลเชิงพรรณนา บรรยาย ผู้วิจัยเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการเก็บข้อมูล ดังนั้น กิจกรรมการเก็บข้อมูลจะประกอบด้วย การเตรียมตัวเลือกสนาม เพื่อความเป็นไปได้ของการเก็บข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อแตกต่างในกิจกรรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ คือ ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ กิจกรรมการวิเคราะห์แยกเป็นขั้นตอนได้ชัดเจนประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม การจำแนกหมวดหมู่ การคำนวณ วิเคราะห์ทางสถิติ การสกัดถึงความมีนัยสำคัญของข้อมูล ในขณะที่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ กิจกรรมการวิเคราะห์เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เรียงร้อยไปพร้อมๆกันกับการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย การตรวจสอบ แยกประเภท การลดขนาดข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย การสังเคราะห์ตีความ การตรวจสอบให้คำอธิบายข้อค้นพบต่างๆ เพื่อให้ได้ผลสรุปจากความจริงของข้อมูล

5. การสรุปผลและการอภิปรายการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยเชิงคุณภาพก็ตาม กิจกรรมช่วงนี้ นักวิจัยต้องตัดสินใจว่าจะแสดงสารสนเทศอะไร โดยมากผลการวิจัยจะได้รับการย่อ สรุปรวมกันกับการตีความผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย การสรุปต้องกล่าวอ้างอิงไปยังสมมติฐาน ในช่วงนี้งานที่หนักและสำคัญคือ การเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งต้องเขียนแล้วทบทวน แก้ไข ปรับปรุงหลายครั้งหลายหน จนกระทั่งเป็นรายงานที่ดี สละสลวย น่าอ่าน เข้าใจง่าย สื่อความหมายและครอบคลุมประเด็นได้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

ชาย โพธิ์สิตา (2550:105) กล่าวว่า การออกแบบการวิจัย (Research Design) เป็นเรื่องของการวางแผนเกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องทำในการวิจัย แผนนั้นนอกจากจะบอกให้ทราบว่า จะต้องทำอะไรอย่างไรแล้ว ยังช่วยกำหนดว่ากิจกรรมการวิจัยจะคลี่คลายจากจุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสุดท้ายอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นการจัดส่วนประกอบและรายละเอียดต่างๆ จะต้องทำในการวิจัยเข้าด้วยกัน เพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของการวิจัยที่วางเอาไว้ การออกแบบการวิจัยเป็นผลของกระบวนการที่สนับและแนวคิดทฤษฎี บวกกับตรรกะของวิธีวิทยาที่นักวิจัยจะต้องเลือกมาใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลสถานที่ และเหตุการณ์ที่จะทำการวิจัย

องค์ประกอบของการออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีองค์ประกอบที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ 5 ประการคือ

1. คำถามสำหรับการวิจัย (Research Questions) หมายถึงสิ่งที่นักวิจัยต้องการรู้หรือต้องการหาคำตอบ อันเป็นที่มาของการทำวิจัยเรื่องนั้น ในการออกแบบควรพยายามตอบคำถามเหล่านี้ คือ ในการทำการวิจัยเรื่องนี้เราต้องการรู้หรือทำความเข้าใจเรื่องใดบ้างมีสิ่งใดบ้างที่ยังไม่มีใครรู้แต่เราอยากรู้ ในการวิจัยนี้เราจะพยายามตอบคำถามอะไรบ้าง และคำถามเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับอย่างไร คำถามการวิจัยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก การออกแบบขององค์ประกอบส่วนอื่นๆ ทั้งหมด นักวิจัยจะต้องคำนึงถึงคำถามการวิจัยก่อนเสมอ ดังนั้น คำถามจึงเสมือนศูนย์กลางของการออกแบบการวิจัย

2. จุดมุ่งหมายและจุดประสงค์ของการศึกษา (Purpose) หมายถึงเป้าหมายที่นักวิจัยต้องการที่จะบรรลุถึงในเรื่องนั้น รวมถึงสิ่งที่ต้องการจะทำในกระบวนการวิจัย อันจะให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการนั้นได้ ในการออกแบบจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยควรพยายามตอบคำถามเหล่านี้ เป้าหมายสูงสุดของการทำวิจัยคืออะไร มีประเด็นอะไรที่ต้องทำความเข้าใจ และประเด็นเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไร ทำไมจึงมีการวิจัยเรื่องนั้นมีเหตุผลอะไรที่เราต้องให้ความสำคัญแก่เรื่องนั้น และวิจัยเรื่องนั้นมีคุณค่าเพียงใด ทั้งในด้านเพิ่มพูนความรู้และในทางนโยบาย

3. แนวคิดในการศึกษา (Conceptual context) หมายถึงกรอบมโนทัศน์หรือมุมมองที่นักวิจัยจะใช้ในการตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งเอาไว้ แนวคิดในการวิจัยจะบอกเราว่า ปรากฏการณ์ หรือสิ่งที่เราจะศึกษานั้นน่าจะเป็นอย่างไร มีทฤษฎีข้อค้นพบ และกรอบแนวคิดอะไรบ้าง ที่เป็นแนวทางในการศึกษาของเรา มีการศึกษาที่ผ่านมา ผลการทดลองศึกษาในเบื้องต้น หรือประสบการณ์ส่วนตัวของนักวิจัยอะไรบ้าง ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนนี้ของการออกแบบจะเกี่ยวกับทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว หรือที่เราสร้างขึ้นมาเองเพื่อทำความเข้าใจประเด็นที่เราจะศึกษา ทฤษฎีนั้นอาจ

ได้มา 4 ทางคือ จากประสบการณ์ส่วนตัว จากทฤษฎีหรือการวิจัยที่คนอื่นทำมาแล้ว จากการศึกษา นำร่อง และจากการคิดสังเคราะห์ขึ้นมาเองของนักวิจัย

4. วิธีการศึกษา (Methods) คือสิ่งที่เราลงมือทำจริงๆ ในการวิจัย นั่นคือเราใช้แนวการศึกษา และเทคนิคในการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูลอะไรบ้าง เราจะมีวิธีบูรณาการข้อมูลที่รวบรวมมา โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบต่างๆ ได้อย่างไร และจะทำการสังเคราะห์ผลจากการวิเคราะห์ ข้อมูลแบบต่างๆ เข้ากันเป็นเนื้อเดียวได้อย่างไร ส่วนนี้ของการออกแบบมีสิ่งที่ควรพิจารณา 4 ประการคือ(1) ความสัมพันธ์ระหว่างการวิจัยของเรากับประชากรที่ถูกวิจัย(2) การเลือกพื้นที่ของ ประชากรที่เราศึกษา(3) วิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล(4) วิธีการที่เราจะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5. ความถูกต้องตรงประเด็นของผลการศึกษา(validity) ในการออกแบบการวิจัยส่วนมาก เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีคนถกมองข้าม หรือไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร ในการออกแบบ เราจะต้อง ตอบคำถามตัวเองว่า การวิจัยที่เราวางแผนไว้นั้นมีอะไรบ้างที่อาจจะทำให้ข้อมูลและ/หรือ ผลการวิจัยของเราผิดไปได้ (Maxwell,1996อ้างอิงในชาย โปธิสิตา,2550:114)

คำถามในการวิจัย

การตั้งคำถามในการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพก็ตามอาจทำได้ 3 แบบ ตามลักษณะคำตอบที่ต้องการ (Maxwell, 1996อ้างอิงในชาย โปธิสิตา, 2550:116)

1) คำถามที่ยึดเป้าหมายในการวิจัยเป็นหลัก รูปแบบของคำถามมุ่งหาคำตอบกลุ่มเป้าหมาย ทั่วๆ ไปหรือมุ่งกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจงก็ได้

2) คำถามที่บ่งชี้ถึงข้อมูลที่ต้องการ รูปแบบของการตั้งคำถามอาจบอกไปถึงประเภทของ ข้อมูลว่าเป็นอะไร เจาะจงสำหรับข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบอกว่าเปิดกว้างสำหรับข้อมูลทั่วๆ ไปในเรื่องนั้นๆ

3) คำถามแบบมุ่งเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือผลกระทบของปัจจัยอย่างใดอย่าง หนึ่ง คำถามแบบมุ่งสหสัมพันธ์แบบมุ่งของตัวแปรนั้นมีจุดเน้นอยู่ที่ว่า เมื่อมีความผันแปรในปัจจัย ตัวหนึ่ง จะก่อให้เกิดความแตกต่างในปัจจัยอีกตัวหนึ่ง

โดยสรุป คำถามที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพมักเป็นคำถามประเภทที่มุ่งหาคำตอบ สำหรับกลุ่มตัวอย่าง สถานที่ หรือบริบทที่เจาะจง เปิดกว้างสำหรับข้อมูลหลากหลายเพื่อสามารถทำ ความเข้าใจในระดับลึก และเป็นคำถามที่มุ่งทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของสิ่งที่ ศึกษาเป็นหลัก

ประเภทการสัมภาษณ์

สุภางค์ จันทรวานิช (2552:75-79) กล่าวว่า การสัมภาษณ์มีหลายประเภท โดยเฉพาะการวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้มีผู้คิดและพัฒนาขึ้นหลายแบบ ซึ่งอาจจะสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสัมภาษณ์เป็นรายกลุ่ม และใช้เวลามากหรือน้อยแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทของการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้อาจแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) มีลักษณะคล้ายกับการใช้แบบสอบถาม และเป็นวิธีที่ใช้ได้ค่อนข้างง่ายสำหรับนักสัมภาษณ์ เพราะคำถามต่างๆ ได้ถูกกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้น ใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าแล้ว ลักษณะของการสัมภาษณ์จึงเป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดแน่นอนตายตัว จะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามแบบเดียวกัน มีลำดับขั้นตอนเรียงเหมือนกัน สำหรับการตั้งคำถามแบบนี้เป็นไปในทำนองเดียวกันกับการตั้งคำถามในแบบสอบถามคือ มีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง และคำถามที่ได้คำตอบตามความต้องการ การสัมภาษณ์แบบนี้มักจะกระทำตามเงื่อนไขต่อไปนี้

- 1.1) ผู้วิจัยต้องการข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างบุคคลเป็นจำนวนมากจะเน้นการสัมภาษณ์จะต้องใช้คำถามที่เหมือนกัน เพื่อให้แน่ใจได้ว่าความแตกต่างของข้อมูลที่ได้รับไม่ใช่ผลสืบเนื่องมาจากการตั้งคำถามที่แตกต่างกัน
- 1.2) ผู้วิจัยมีการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามหลักการเพื่อให้ได้ตัวอย่างที่จะเหมาะสมกับความต้องการ
- 1.3) ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนจะศึกษาพอสมควร เพื่อที่จะได้ตั้งคำถามที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง และสามารถตีความหมายของข้อมูลได้
- 1.4) เรื่องที่ศึกษาจะเป็นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มิใช่ต้องการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทั้งหมด
- 1.5) ผู้ที่เป็นผู้สัมภาษณ์มักจะมิใช่ตัวผู้วิเคราะห์ข้อมูลเอง
- 1.6) ผู้สัมภาษณ์มักจะใช้แบบสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูล
- 1.7) ผู้สัมภาษณ์มักจะไม่ได้เข้าร่วมและสังเกตการณ์ในชุมชนเป็นระยะเวลาานาน

2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non Structured Interview)

การสัมภาษณ์แบบนี้เป็นวิธีการใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และในทางมนุษยวิทยา และเป็นแบบมักจะควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน และข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ยังไม่มีผู้รวบรวมมาก่อนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

แบบนี้จะถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ในการสัมภาษณ์แบบนี้ตัวผู้วิจัยหรือผู้วิเคราะห์ข้อมูลมักจะเป็นผู้สัมภาษณ์เอง จึงรู้ว่าต้องการข้อมูลแบบใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด ฉะนั้นจึงตั้งคำถามในขณะที่สัมภาษณ์ได้ โดยอาจจะเตรียมแนวคำถามกว้างๆ มาล่วงหน้า การสัมภาษณ์แบบนี้อาจแบ่งออกเป็น 4 แบบย่อยๆ ดังนี้

2.1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ การสัมภาษณ์แบบนี้มีความยืดหยุ่น เพราะมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนเองไปเรื่อยๆ

2.2) การสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (Focus Interview) หรือสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้หมายถึง การสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้ว จึงพยายามหันความสนใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้าสู่จุดสนใจ ฉะนั้นลักษณะที่สำคัญของการสัมภาษณ์แบบนี้ จึงอยู่ที่ว่าผู้วิจัยจะต้องรู้มาก่อนว่า ต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใด และเมื่อเห็นผู้ถูกสัมภาษณ์พูดนอกเรื่องก็จะพยายามโยกเข้าหาประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์

2.3) การตะล่อมกล่อมเกลตา (Probe) หมายถึง การซักถามที่ล้วงเอาส่วนลึกของความคิดออกมา คือ การสัมภาษณ์อย่างชนิดที่จะต้องล้วงเอาความจริงจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ผู้วิจัยต้องใช้วาทศิลป์เพื่อให้ผู้ตอบเล่าเรื่องออกมาทั้งหมด

2.4) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) หมายถึง การสัมภาษณ์โดยกำหนดตัวผู้ตอบบางคน เป็นการเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ตอบนั้นมีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้ง กว้างขวางเป็นพิเศษ เหมาะสมกับความต้องการของผู้วิจัย เราเรียกบุคคลประเภทนี้ว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยต้องหาให้พบว่าเป็นคนทำงานวิจัยอยู่นั้น ใครบ้างเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สมควรไปสัมภาษณ์ เมื่อกำหนดตัวได้ถูกต้อง แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบใดก็ได้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

3) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Protocol) การสัมภาษณ์ที่ได้รับการจัดระเบียบแบบแผนขึ้นบ้างแล้ว เช่นมีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบของตำแหน่งลักษณะงานที่ปฏิบัติ คุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่งความรู้ความสามารถที่ต้องการองค์ประกอบที่ซักถาม มีตัวอย่างคำถาม คำชี้แจง ขั้นตอนต่างๆ ให้แก่ผู้สัมภาษณ์ให้ทราบก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ อาจมีการชี้แจงทำความเข้าใจแนวทางต่างๆ ของการสัมภาษณ์ให้แก่กรรมการได้ทราบ แต่ในทางปฏิบัติผู้ออกแบบ ผู้ดำเนินการยังไม่แน่ใจว่ากรรมการสัมภาษณ์ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะมากนักเพียงใด เพื่อให้การประยุกต์ใช้การสัมภาษณ์งานแบบมีโครงสร้างได้ผล อย่างจริงจัง

ขั้นตอนของการสัมภาษณ์

ก. การเตรียมตัวการสัมภาษณ์ โดยเฉพาะแบบเป็นทางการมีขั้นตอนต่อไปนี้

- 1) ควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ไปสัมภาษณ์ คือใคร มีจำนวนเท่าไร โดยเฉพาะในการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ
- 2) เตรียมงานขั้นต้นเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ รายชื่อ ที่อยู่ ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างทุกคน
- 3) วางแผนการสัมภาษณ์ โดยเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า กำหนดเวลาการสัมภาษณ์ให้เหมาะสม
- 4) ซ้อมสัมภาษณ์บุคคลอื่น ที่ไม่ใช่ผู้ตอบก่อนเพื่อจะได้แก้ไขให้สมบูรณ์และถูกต้อง ควรมีตัวอย่างคำถามหลายๆ อันไว้ใช้สลับเปลี่ยนกันตามความเหมาะสม
- 5) เตรียมอุปกรณ์จัดบันทึกที่เหมาะสมกับสถานการณ์
- 6) ติดต่อกับผู้ถูกสัมภาษณ์โดยนัดหมายเวลาไว้ล่วงหน้า

ข. ขั้นตอนเริ่มการสัมภาษณ์มีดังนี้

- 1) แนะนำตนเองแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ ควรให้ความสำคัญและยกย่องผู้ถูกสัมภาษณ์
- 2) สร้างบรรยากาศให้รู้สึกเป็นกันเองด้วยการสนทนาทักทายด้วยอักษยอันดี
- 3) บอกวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์พร้อมทั้งให้คำสัญญาว่าจะเก็บเป็นความลับ
- 4) ถ้าจำเป็นต้องจดบันทึก หรือใช้เครื่องบันทึกเสียง ต้องแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์

ทราบ

- 5) พுகุยเป็นการอุ่นเครื่องก่อนที่จะเริ่มสัมภาษณ์จริง

ค. ขั้นตอนสัมภาษณ์ นักวิจัยควรปฏิบัติดังนี้

- 1) ใช้คำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์
- 2) ควรเป็นนักฟังที่ตั้งใจฟังและติดตาม รู้จักป้อนคำถามที่เหมาะสมกับจังหวะของผู้ตอบ
- 3) ใช้ภาษาที่สุภาพเข้าใจง่าย ระวังเป็นพิษในกรณีที่ผู้วิจัยไม่รู้ภาษาของผู้ตอบ
- 4) ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกว่าจะเปิดเผยระหว่างการสัมภาษณ์เป็นเรื่องพิเศษเฉพาะตัว เพื่อจะทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความเต็มใจที่จะให้ข้อเท็จจริงต่างๆ
- 5) โดยทั่วไปแล้วก่อนสัมภาษณ์ควรจะหาทางติดต่อกับผู้ให้สัมภาษณ์โดยผ่านผู้ที่รู้จักกับผู้ให้สัมภาษณ์หรือมีจดหมายแนะนำตัวผู้สัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์เป็นกันเองกับผู้สัมภาษณ์

ง. ขั้นบันทึกข้อมูลและสิ้นสุดการสัมภาษณ์

- 1) จัดบันทึกข้อมูลตามความเป็นจริงและจดเฉพาะใจความสำคัญ
- 2) รีบทำบันทึกการสัมภาษณ์ ให้สมบูรณ์หลังจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นในทันที
- 3) รวบรวมข้อมูลและเอกสารต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์แนบไว้กับบันทึกการสัมภาษณ์ด้วย
- 4) ถ้าพิจารณาเห็นว่ากรจดบันทึกทำให้ผู้ตอบมีปฏิกิริยาซึ่งจะเป็นผลเสียต่อการสัมภาษณ์ ต้องงดการจดบันทึก แล้วใช้ความจำแทน

จ. การอบรมผู้สัมภาษณ์ ในการวิจัยที่ผู้สัมภาษณ์จำนวนมาก ทำการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยมีแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยควรอบรมผู้สัมภาษณ์ก่อนหน้าการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) อธิบายให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย
- 2) ให้ผู้สัมภาษณ์ทุกคนเข้าใจคำถามแต่ละข้อ แต่ละตอนให้ถูกต้อง
- 3) ให้ผู้สัมภาษณ์ทราบว่า จะนำข้อมูลประเภทไหนมาทำการวิเคราะห์อย่างไร
- 4) ให้การศึกษาสภาพท้องถิ่นและลักษณะของสังคมที่จะไปสำรวจก่อน
- 5) ให้พยายามปรับตัวให้เข้ากับหมู่คณะ มีความอดทนเสียสละ
- 6) การรักษาระเบียบวินัยของหมู่คณะ
- 7) การบริหารเรื่องแบ่งกลุ่ม

เทคนิคการสัมภาษณ์

- 1) ต้องบอกว่าผู้สัมภาษณ์มาจากองค์การใด
- 2) อธิบายเรื่องและวัตถุประสงค์ในการวิจัยกว้างๆ
- 3) อธิบายเหตุผลว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับการคัดเลือกอย่างไร
- 4) ชี้แจงให้ผู้สัมภาษณ์ทราบว่าการสัมภาษณ์นี้ถือเป็นความลับ
- 5) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่าการสัมภาษณ์ได้รับการยอมรับ
- 6) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่าการวิจัยมีความสำคัญ
- 7) การวางตัวของผู้สัมภาษณ์ ลักษณะและท่าทางการแต่งตัวของผู้สัมภาษณ์มีความสำคัญต่อการสัมภาษณ์
- 8) ผู้สัมภาษณ์ต้องพยายามสัมภาษณ์ให้ได้ในโอกาสแรกที่ติดต่อ

การเลือกสถานที่เพื่อการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ต้องทำในสถานที่สงบและสบาย การสัมภาษณ์ตามปกติมักใช้เวลาครึ่ง ชั่วโมงหรือมากกว่านั้น ไม่รวมเวลาแนะนำตนเอง ดังนั้นจึงต้องอาศัยที่เงียบสงบและสบายเพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้ความคิด

การบันทึกคำตอบ

นักวิจัยมีโอกาเลือกได้ 3 วิธีคือ

- 1) ใช้เทปบันทึกเสียงช่วย
- 2) บันทึกการสัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์และเขียนรายละเอียดภายหลัง
- 3) บันทึกหลังจากสัมภาษณ์สิ้นสุด

ข้อดีข้อเสียของการสัมภาษณ์

ข้อดี

- 1) การสัมภาษณ์เป็นการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้ถูกสัมภาษณ์กับผู้สัมภาษณ์และสามารถทำความเข้าใจในข้อมูลได้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ถ้าเข้าใจผิดแก้ไขได้ทันที
- 2) การสัมภาษณ์สามารถใช้กับบุคคลทุกระดับการศึกษา
- 3) การสัมภาษณ์มีลักษณะการยืดหยุ่นได้มาก สามารถดัดแปลงแก้ไขหรือถามจนกว่าผู้ตอบจะเข้าใจคำถาม
- 4) ช่วยแก้ปัญหาเรื่องการได้รับแบบสอบถามคืนน้อย
- 5) ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์อาจใช้วิธีการสังเกตการณ์ประกอบด้วยเพื่อดูว่าผู้ตอบตอบด้วยความจริงใจหรือไม่
- 6) การวิจัยทางสังคม เป็นเรื่องการเสาะแสวงหาความจริง ด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความรู้สึคนึกคิด อารมณ์ จิตใจ ความเห็นและทัศนคติ ฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าไปสนทนาด้วยการสัมภาษณ์จึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด

ข้อเสีย

- 1) การสัมภาษณ์เปลืองค่าใช้จ่ายมาก (เวลา พลังงานและเงินมาก)
- 2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะเชื่อถือได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือ ความเต็มใจของผู้ถูกสัมภาษณ์
- 3) ผลสำเร็จของการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สัมภาษณ์

- 4) การสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางอารมณ์ บางครั้งอาจเกิดความบิดเบือนในข้อมูลที่ได้มา
- 5) การสัมภาษณ์บางครั้งขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจทันทีที่ทันใจและความจำของผู้ถูกสัมภาษณ์ ทำให้ข้อมูลอาจผิดพลาดได้ สุภางค์ จันทวานิช (2547:101-102)

การวิเคราะห์ข้อมูล

รัตนะ บัวสนธ์ (2552:155) กล่าวว่า การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพไม่ว่าจะเป็นสาขาใดก็ตามต่างก็มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้ข้อมูลนั้นได้เปิดเผยความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญๆ อยู่ 4 ขั้นตอนตามลำดับคือ

- 1) การกำหนดวิธีการที่ใช้วิเคราะห์ หมายถึง การเลือกวิธีการหลายๆ สำหรับวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งนักวิจัยเชิงคุณภาพแต่ละคนแต่ละสาขาก็อาจจะใช้วิธีการวิเคราะห์ทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันก็เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อและข้อตกลงเบื้องต้นในการมองความจริงของปรากฏการณ์ต่างกัน สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ผลการวิเคราะห์แตกต่างกันก็ได้แม้จะเป็นข้อมูลชุดเดียวกันก็ตาม

- 2) จัดระบบจำแนกข้อมูล คือวิธีการจัดหมวดหมู่ข้อมูลว่าจะจัดโดยยึดอะไรเป็นหลักหรือให้ความสำคัญกับประเด็นใด ระหว่างมุ่งจัดระบบข้อมูลให้มีลักษณะเป็นนามธรรมเป็นทฤษฎีเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ หรือมุ่งจัดระบบข้อมูลโดยให้ครอบคลุมประเด็นปลีกย่อยที่เป็นบริบทของปรากฏการณ์นั้นๆ อย่างครอบคลุมรอบด้าน การมุ่งจัดระบบจำแนกข้อมูลที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้ก็จะทำให้การได้ผลการวิจัยแตกต่างกันด้วยเช่นกัน

- 3) ทำการเชื่อมโยงข้อมูลกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกัน คือการนำข้อมูลมาสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยใช้ข้อความภาษาที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งอาจเชื่อมโยงจากข้อมูลที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยเข้าด้วยกันและค่อยๆ เชื่อมโยงข้อสรุปที่มีลักษณะเป็นนามธรรมตามลำดับจนกระทั่งทำให้ได้ชุดคำอธิบายที่มีความเป็นนามธรรมและมีความเป็นนัยทั่วไป (Generalization) หรือทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์นั่นเอง

- 4) นำเสนอผลการวิเคราะห์

การเขียนรายงานวิจัยเชิงคุณภาพ

เบญญา ขอดคำเนิน-แอ็ดติภักดิ์และคณะ (2552:91-94) กล่าวว่า โดยภาพรวมแล้วการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพไม่แตกต่างจากการเขียนรายงานเชิงปริมาณมากนัก เนื่องจากเป็นการจัดระบบวิธีการสื่อสารกับผู้อ่านเกี่ยวกับเรื่องราวของ โครงการวิจัยเช่นเดียวกัน ที่ต่างกันก็คือส่วนที่

เป็นรายละเอียดของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งรูปแบบการนำเสนอผลการศึกษาคือการเขียนรายงานและบทความการวิจัยเชิงคุณภาพ

หลักการเขียนรายงานเชิงคุณภาพโดยทั่วไป

1) กลุ่มผู้อ่าน ผู้เขียนต้องทราบว่าต้องการเขียนให้กลุ่มใด หรือใช้ประโยชน์จากรายงานเป็นคนกลุ่มใด เพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจต่างกัน การเขียนหรือการนำเสนอผลจึงต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้อ่านเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเขียนสำหรับผู้อ่านกลุ่มใด รายงานที่ดีต้องเป็นรายงานที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง และครบถ้วนสมบูรณ์

2) ความชัดเจน หมายถึง ความชัดเจนของเนื้อหา และภาษาที่ใช้ในการเขียนรายงาน ภาษาที่ใช้ควรเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา และไม่ใช้ภาษาที่สื่อความหมายในทางลบ หรือถูกกลุ่มผู้ศึกษา (หรือผู้ให้ข้อมูล) ควรหลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์เทคนิคโดยไม่จำเป็น ถ้าหากจำเป็นต้องใช้ควรมีคำอธิบายประกอบไว้ให้ชัดเจน

3) ความถูกต้อง หมายถึง ความถูกต้องของการใช้แนวคิด ทฤษฎี วิธีการเก็บรวบรวมวิธีการวิเคราะห์ การตีความข้อมูล รวมถึงผลการศึกษา และความถูกต้องตามหลักจริยธรรมด้วย

4) ความครบถ้วนสมบูรณ์ หมายถึง การที่ผู้เขียนสื่อสารหรือเล่าเรื่อง ให้ผู้อ่านฟัง ตั้งแต่ต้นจนจบ เริ่มตั้งแต่เรื่องที่ผู้วิจัยศึกษา ทำไมจึงต้องศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจัยศึกษากลุ่มใด ที่ไหน ใช้วิธีการศึกษาอย่างไร เป็นต้น

5) การใช้ถ้อยคำหรือข้อความของผู้ให้ข้อมูลโดยตรง (Quotation) รายงานหรือบทความการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ควรรายงานข้อมูลดิบ แต่สามารถใช้ถ้อยคำ หรือข้อความที่น่าสนใจของผู้ให้ข้อมูล เพื่อแสดงตัวอย่างความคิด ความรู้สึกที่ชัดเจนของผู้ให้ข้อมูล

6) การรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล เรื่องนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งยวดที่ผู้วิจัยต้องตระหนัก และระมัดระวังเป็นพิเศษ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ประการแรก คือไม่ระบุสถานที่ที่ทำการศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนเฉพาะเจาะจง ประการที่สอง โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในภาพรวม ซึ่งจะไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนใด แต่ถ้าหากเป็นการศึกษาเป็นรายกรณี หรือถ้าต้องการยกตัวอย่างก็ให้ใช้นามสมมุติแทนได้ ประการที่สาม ในกรณีที่มีการถ้อยคำหรือข้อความของผู้ให้ข้อมูลขึ้นมาอ้างอิงผู้วิจัยก็ระบุเพียงลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้นพอให้ผู้อ่านเห็นภาพผู้ให้ข้อมูล ประการที่สี่ การใช้แผนที่ใช้ในการรายงานการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยผู้อ่านให้เห็นภาพและรู้จักพื้นที่ที่ผู้วิจัยศึกษา

7) การสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้อ่าน มีหลายวิธีด้วยกันคือ

7.1) รายงานการศึกษานบนพื้นฐานของผลที่ได้อย่างแท้จริง (ผลการศึกษาเป็นอย่างไรก็รายงานไปอย่างนั้น) ไม่มีการบิดหรือเบือนผล

7.2) ตรวจสอบผลการวิเคราะห์ ไม่ว่าจะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ภายนอก (Outsider) หรือผู้รู้ภายใน (Insider) โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า เพราะจะช่วยตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ รวมทั้งลดอคติ การตรวจสอบแบบสามเส้าเรียกอีกอย่างหนึ่งตามหน้าที่ประโยชน์ว่าเป็น เครื่องมือสร้างความเชื่อมั่น

7.3) ในกรณีที่ผลการศึกษา คือการสร้างแบบจำลอง หรือการพัฒนาทฤษฎีใหม่ การทดสอบให้แน่ใจว่าสิ่งที่ผู้วิจัยพัฒนานั้นเป็นสิ่งที่ใช่ หรือ อยู่ตัว แล้วผู้วิจัยอาจใช้วิธีการจากทฤษฎีฐานราก คือ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Constant Comparison) โดยเฉพาะการวิเคราะห์เปรียบเทียบอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งตามหน้าที่ประโยชน์ว่า เครื่องมือแสวงหา วิเคราะห์และจัดเกลาข้อมูล (เพื่อให้เห็นรูปจำลองหรือทฤษฎี)

กล่าวโดยสรุป คือการเขียนรายงานเป็นการผูกโยงและเรียงร้อยเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อการสื่อสารเผยแพร่หรือเล่า ให้ผู้อื่นเข้าใจ ว่าผู้วิจัยทำวิจัยเรื่องอะไร ทำที่ไหน อย่างไร ได้ข้อค้นพบอะไรที่เป็นประโยชน์ทั้งที่เป็นการเพิ่มองค์ความรู้ หรือการปฏิบัติจริง การสื่อสารหรือการเล่าที่ดีควรคำนึงถึงผู้อ่านและผู้ฟังเป็นสำคัญ ต้องมีความถูกต้อง ชัดเจน ครบถ้วน น่าสนใจ และให้ความรู้ที่ผู้อื่นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้ผลการศึกษาหรือความรู้ที่ได้ต้องอยู่บนข้อมูล และผลการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างแท้จริง

ความเที่ยงตรงของข้อมูล

สุภางศ์ จันทวานิช (2547:176-177) กล่าวว่า การวิจัยเชิงคุณภาพมักถูกนักวิจัยโดยทั่วไป สงสัยในความเที่ยงตรงการเก็บและตีความของข้อมูล นอกจากนี้ยังสงสัยในเรื่องความลำเอียง (bias) ส่วนตัวของผู้วิจัยในการตีความ ที่จริงแล้วนักวิจัยเชิงคุณภาพมีเกณฑ์ ความเที่ยงตรงของข้อมูล ที่ได้มาเช่นเดียวกับนักวิจัยทั่วไป วิธีที่นักวิจัยใช้เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงคือ

- 1) ทดสอบให้แน่ใจว่าข้อมูลนั้นถูกต้อง
- 2) พยายามขจัดที่มาของความไม่เที่ยงตรงที่มีสองประการที่สำคัญได้แก่ ความไม่เที่ยงตรงของข่าวสารที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้และความไม่เที่ยงตรงการสังเกตของนักวิจัย
- 3) ควบคุมสถานการณ์วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง นั่นคือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย (Rapport) ใช้เวลาอยู่ในงานภาคสนามนานพอสมควร และสังเกตซ้ำหลายๆ ครั้ง

เกณฑ์ที่ใช้ในการวัดความเที่ยงตรงมีดังนี้

ความเที่ยงตรงภายใน ได้แก่ความเที่ยงตรงของตัวงานวิจัยซึ่งมาจาก

1) Phenomenological validity เกิดจากการที่ผู้ถูกวิจัยรู้สึกคุ้นเคยกับผู้วิจัย จนมีพฤติกรรมและการแสดงออกที่เป็นธรรมชาติ

2) Ecological validity เกิดจากการทำวิจัยในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

3) Contextual validity เกิดจากการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เป็นปกติ
ธรรมชาติ

ความเที่ยงตรงภายนอก ได้แก่ความสามารถในการนำผลงานวิจัยอ้างโดยทั่วไปได้

1) ได้จากการใช้วิธีการทางสถิติมาทดสอบความเที่ยงตรง (มักจะมีปัญหาเรื่องขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับจำนวนตัวแปร)

2) ได้จากการใช้หลักการวิทยาศาสตร์ว่า ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันปรากฏการณ์จะเกิดขึ้นในแบบแผนเดียวกัน

คุณธรรมและจรรยาบรรณในการวิจัย

นิตยา ชูโต (2551:264) กล่าวว่า ปัญหาทางคุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นเรื่องของการขัดแย้งระหว่างคุณค่าต่างๆ ในสังคม ทั้งทางส่วนตัว วิชาชีพ องค์กร และสังคมในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทางสังคมขณะนี้ได้ทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นมาก รวมทั้งการที่จำนวนนักวิจัยทางสังคมตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยปัญหาทางสังคมอันประกอบด้วยหน่วยงานทั้งทางรัฐและเอกชนที่ต้องการ คำตอบ ที่จะต้องใช้ผลจากการวิจัยสังคมที่เป็นระบบ มีหลักฐาน เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคม หรือใช้ผลการวิจัยเพื่อชักจูง โฆษณาหาประโยชน์ทางบริการสังคม ทางการเมือง ทางการค้า เป็นต้น ดังนั้นความเข้าใจที่ถูกต้อง มาตรฐานจรรยาบรรณทางวิชาชีพจึงเป็นสิ่งที่นักวิชาการต้องตระหนักและพยายามหามาตรฐานร่วม รวมทั้งแนวทางป้องกันประพฤติกปฏิบัติมิชอบ ส่วนจรรยาบรรณในการสัมภาษณ์นั้น สุกงาค์ จันทวานิช (2547:82-89) กล่าวว่า ในการทำการวิจัยทางด้านสังคมร่วมกัน นักวิจัยทุกคนควรมีจรรยาบรรณ โดยถือว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์เป็นความลับและไม่ควรเปิดเผยเป็นรายบุคคล เพราะอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ ผู้สัมภาษณ์ไม่ควรใช้วิธีการบังคับ ชูเชิญ หรือหลอกลวง เพื่อที่จะได้ข้อมูล ถ้าผู้ให้สัมภาษณ์ว่าร้ายใคร ผู้สัมภาษณ์ไม่ควรกล่าวเสริมหรือสนับสนุน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการดำเนินงานการบริหารงานวิชาการในภาวะความไม่สงบของผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ผู้วิจัยขอนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

บุญมี แก้วห้าประการ (2540: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดตรัง พบว่าผู้บริหารโรงเรียนได้ปฏิบัติงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมาก และได้ปฏิบัติงานวิชาการส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนที่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับแนวทางการพัฒนาคือควรจัดอบรมผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนทุกคนในเรื่องหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การวัดและประเมินผลทุกปี ผู้บริหารควรนิเทศชั้นเรียน ติดตามการปฏิบัติการสอนและผลการสอนของครูผู้สอนอย่างสม่ำเสมอ ควรจัดหาหนังสือเอกสารที่พิมพ์ให้เหมาะสมกับชั้นเรียนและเพียงพอกับความต้องการของนักเรียนและครูผู้สอน ควรจัดประชุมครูผู้สอนให้ครูทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผน ส่งครูเข้าร่วมประชุมสัมมนา ศึกษาอบรมและศึกษาดูงานทุกปี

ศิริ ทองชุม (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องศักยภาพของผู้บริหารประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพของผู้บริหารประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี ด้านความสามารถในการวัดผลประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

จินดา อูสมาน (2549: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องประสิทธิภาพและประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันในสามจังหวัดภาคใต้ ผลวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านหลักสูตร ด้านการบริหารจัดการด้านห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการประเมินผล และด้านประกันคุณภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก

บรรจง ฟารุ่งสาง และคณะ (2549: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประมวลองค์ความรู้ในพหุวัฒนธรรมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษวิจัยพบว่า 1. การศึกษาของผู้คนในชายแดนภาคใต้ผูกพันกับวัฒนธรรมที่สืบทอดจากเชื้อชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิความรู้ของคนในท้องถิ่น 2. พบว่าในสังคมพหุวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างเสมอภาคของระบบการศึกษาอันจะทำให้องค์ความรู้จากท้องถิ่นมีความหลากหลายเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมและทำให้แนวคิดพหุวัฒนธรรมทางการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3. การใช้องค์ความรู้เป็น

แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกระบวนการศึกษาโดยบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การปฏิรูปการศึกษาด้านหลักสูตร รูปแบบการศึกษาที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายจากพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมอันจะทำให้การศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน

ฟาริด เตะมาหมัด (2550: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลามศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการบริหารงานวิชาการ มีดังนี้ 1. งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการนำหลักสูตรไปใช้ สถานศึกษาควรบูรณาการหลักสูตรอิสลามศึกษา ให้มีความกระชับและขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาออกให้หมด จัดให้มีคาบเรียนสลับระหว่างวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ควรจัดอบรมความรู้เพิ่มเติมให้ครู การประชาสัมพันธ์หลักสูตรควรจัดในรูปแบบป้ายนิเทศหรือการเผยแพร่เอกสารตามสถานที่ต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อชุมชน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหลักสูตรระหว่างโรงเรียนในเครือข่าย 2. งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นกระตุ้นความคิดและฝึกให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ยกเว้นกลุ่มวิชาศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักศรัทธาและอัล-กุรอาน พัฒนามาตรฐานการจัดการกระบวนการเรียนรู้วิชาศาสนาให้ทัดเทียมกับวิชาสามัญ จัดทำประวัติการเรียนและทำการคัดกรองนักเรียนเป็นรายบุคคล 3. งานวัดผลประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน ควรจัดให้มีคณะกรรมการวัดผลและประเมินผล เน้นการวัดจากสภาพจริงของผู้เรียน ควรจัดให้มีการอบรมเรื่องการวัดและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ จัดให้มีการซ่อมเสริมแก่นักเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินด้วยกิจกรรมที่มุ่งเสริมองค์ความรู้แก่ผู้เรียน 4. งานประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ควรเร่งสร้างความตระหนักให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง กำหนดให้มีการประกันคุณภาพภายในระดับหน่วยงานในสถานศึกษา ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ชัดเจน จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และจัดสรรความรับผิดชอบโครงการ กิจกรรมต่างๆ ให้แก่บุคคลตามความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ 5. งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ควรจัดตั้งศูนย์สื่อเพื่อส่งเสริมให้ครูทุกคนได้ใช้สื่อ จัดให้มีบุคลากรเพื่อดูแลงานสื่อ จัดทำทะเบียนและฝึกอบรมให้ครูสามารถผลิตสื่อบางอย่างใช้เอง 6. งานพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาให้มากที่สุด บริการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต จัดทัศนศึกษาภาคเรียนละ 1 ครั้ง 7. งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา ควรจัดให้งานวิจัยเป็นขอบข่ายของงานวิชาการ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ กำหนดให้ผู้บริหารและครุมีผลงานวิจัย 8. งานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ ควรสนับสนุนให้ครูสอนศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบต่องานส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ ดำเนินการสำรวจความต้องการทางวิชาการของชุมชน จัดบริการความรู้

แก่ชุมชน จัดนิทรรศการทางวิชาการและกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดอบรม การศึกษาดูงานให้แก่ชุมชน

ศุภาพร แดงกระจ่าง (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในอำเภอหนองจิก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 พบว่าโดยรวมจะอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการ ตามวุฒิการศึกษาที่ต่างกัน ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการโดยรวมต่างกัน

ศุกานดา เวทมาหะ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบด้านการปฏิบัติงานวิชาการ เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เสี่ยงภัยของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2 พบว่าระดับความคิดเห็นโดยรวมได้รับผลกระทบในระดับปานกลาง ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในตำแหน่งต่างกันมีความคิดเห็นโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกันมีความคิดเห็น โดยภาพรวมแตกต่างกัน ปัญหาส่วนใหญ่คือ การจัดการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร ขาดการพัฒนาตนเอง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูไม่สามารถวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงได้ ขาดวัสดุอุปกรณ์ด้านสื่อ เทคโนโลยี ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่คือ ควรแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบอย่างจริงจัง จัดโครงสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการส่งเสริมให้ครูปรับเปลี่ยนวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ การนิเทศติดตามการวัดผลประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อสื่อเทคโนโลยี

เกศกนก โลหะวิจารณ์ (2552 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาโรงเรียนสุพรรณวิทยา (นามสมมติ) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีและปฏิทินวิชาการมีการบริหารหลักสูตร โดยจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับสังคมพหุวัฒนธรรม มีอาคารเรียนเป็นสัดส่วนและมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย จัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกำหนดการวัดผลและประเมินผลทางการเรียนอย่างชัดเจนและนำผลการวัดผลและประเมินผลมาปรับปรุงการเรียนการสอน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนทำวิจัยและผลทางวิชาการกำหนดการนิเทศผ่านการรายงานผลการปฏิบัติงานของทุกเดือน กำหนดงานพัฒนาระบบประกันคุณภาพของสถานศึกษาในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน จัดบริการยืม-คืนหนังสือในห้องสมุดและกิจกรรมการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน เชิญปราชญ์ชาวบ้าน มาให้ความรู้แก่ครูและนักเรียนผู้อำนวยการส่งครูเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนาด้านวิชาการอย่างสม่ำเสมอ